

FILOZOFSKO UČILIŠTE I RUKOPISI U FRANJEVAČKOM SAMOSTANU GOSPE OD ZDRAVLJA U SPLITU, 1748–1826.

VICKO KAPITANOVIĆ

(*Katolički bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Splitu*)

UDK 091
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 17. XI. 2001.

Filozofski rukopisi u franjevačkom samostanu na Dobromu u Splitu, premda nisu brojni, spominjani su u literaturi više puta. Neki su od njih i kodikološki opisani, ali njihova uloga u obrazovnom sustavu nije vrednovana. Ni o splitskom filozofskom učilištu na Dobromu nije sustavno pisano. O lektorima filozofije koji su na njem predavali pisao je Ante Crnica.¹ Učilište na više mjesta spominje i Petar Bezina, ali u okviru ostalih učilišta filozofije u Provinciji Presvetog Otkupitelja. Ovim kratkim prikazom tog učilišta i starijih filozofskih rukopisa koji se čuvaju u knjižnici želim pružiti barem mali doprinos poznavanju povijesti filozofskog obrazovanja i razvoja filozofske misli u Hrvatskoj.

Provincijsko filozofsko učilište na Dobromu

Franjevački samostan na Dobromu izrastao je iz skromne kućice u koju su se nakon turskog prodora u Cetinsku krajinu 1715. i nakon dužeg lutanja smjestila nekolicina izbjeglih franjevac. Proširena je kuća na kapitolu u Požegi 1723. proglašena hospicijem, a papa Klement XII. je hospicij 1735. proglasio samostanom.

Učilište je u samostanu osnovano odlukom provincijskog kapitula u Zastrogu 14. rujna 1748.², što znači da je ono i djelovalo kao provincijsko uči-

¹ A. Crnica, *Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava*, Šibenik, 1939, 402–409.

² Arhiv franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja u Splitu, Spisi provincijala [u daljnjem tekstu označeni skraćeno slovom S, sveskom i folijom te u uglatim zagradama starom signaturom i stranicom]. S 11, f. 3r [= Vucić, p 5] Izvorna okružnica. »Similmente il Venerabile diffinitorio

lište, tj. lektore koji su na njima predavali postavljala je, nakon natječaja, provincijska uprava, a studij je bio na nižoj razini nego na općim ili generalnim učilištima.³ Generalna je učilišta, naime, osnivaio generalni kapitul Reda, a u hrvatskim ih je krajevima potvrđivala rimska Kongregacija za raširenje vjere. Lektori su na njima postavljeni natječajem koji je raspisivao generalni ministar, a održavao se često izvan provincije u kojoj je djelovalo učilište. Dok se na generalnim učilištima plan studija utvrđivao općim propisima Reda, pa je on poprilično poznat, manje je poznat rad na provincijskim učilištima.⁴

Učilište je u Splitu najvjerojatnije osnovano zbog prilično velikog priliva studenata. Prema jednom izvještaju upućenom 1754. generalnom providuru u Zadru bilo je u Provinciji Presvetog Otkupitelja 49 zavjetovanih klerika i novaka. Kako su u izvještaju mladi svećenici upisani među svećenike, moglo bi se pretpostaviti da je u Provinciji bilo pedesetak studenata.⁵ Tako velikom broju jedan ili dva samostana nisu mogli priskrbiti uzdržavanje, pa je bilo jednostavnije osnovati manja učilišta provincijskog značenja u kojima je čitavu filozofiju predavao jedan lektor. Natječaji za lektore za takva učilišta obavljali su se uglavnom pred povjerenstvom sastavljenim od članova provincije, no ponekad su na takva učilišta postavljeni i oni koji su zadovoljavali uvjete za generalna učilišta, ali zbog vrsnijih natjecatelja nisu na njima mogli dobiti mjesto,⁶ ili pak lektori s generalnih učilišta kojima su zbog neprilika bila okrnjena prava na jubilaciju.

Ubrzo međutim nakon osnivanja učilišta došlo je do prepirke kojoj od dviju kustodija treba priključiti splitski samostan o čemu je 8. siječnja 1750. donesena *Terminacija*, a raspravljalo se na međukapitulskom sastanku u Sinju 15. lipnja 1749. i potom na proširenom sastanku na Visovcu 12. prosinca

pro nunc istituisce nel Convento del SSmo Redentore di Spalato lo studio di filosofia.« Crnica, prema Liber Archivalis, navodi datum osnivanja 9. IX. 1748. Bezina se povodi za Crnicom, a potom pogrešno navodi i mjesto osnivanja u Sinju umjesto u Zaostrogu. Crnica, *Naša Gospa*, 402–403; Bezina, *Studij filozofije u Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja*, Split, 1992, 27 i 62. U Sinju je održan međukapitulski skup (congregatio intermedia) 15. lipnja 1749. gdje je Anselmo Jurčević ponovno biran za lektora filozofije u Splitu. S 11, f. 3r f. 10v [Vucić, p. 20].

³ Općenito o franjevačkom školstvu V. Kapitanović, »Franjevci među hrvatskim narodom i njihovo prosvjetiteljsko djelovanje«, *Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog školstva* (priredili: M. Pranjic – N. Kujundžić – I. Biondić), Zagreb, 1994, 49–66.

⁴ Usp. o tome J. Brkan, »Školovanje kandidata Provincije presv. Otkupitelja u XVIII. stoljeću«, *Kažić*, 16 (1984), 28–33.

⁵ Usp. S 13 [Despot], f. 84^f.

⁶ Usp. okružnicu Grgura Despota kojom, prema odluci kapitula u Murciji, u Španjolskoj, poziva na natječaj u samostanu sv. Franje alla Vigna u Veneciji, za mjesto generalnog lektora u Šibeniku i za šestogodišnjeg lektora u Zaostrogu. S 13 [Despot], f. 60r. O postavljanju lektora usp. J. Brkan, *L'organizzazione scolastica della Provincia del SS. Redentore in Dalmazia nel Settecento*, Romae, 1982, 37–48.

1749. gdje je većinom glasova zaključeno da Split pripadne tzv. donjoj kustodiji, tj. samostanima između Cetine i Krke.⁷

Prema Crnici filozofsko učilište djeluje u Splitu »stalno« do austrijske reforme školstva, tj. do 1829. godine.⁸ No, već iz njegova prikaza lektora koji su predavali na učilištu zapažaju se praznine uzrokovane nedostatkom vrela i njihovom nejasnošću. Slične se praznine nalaze i u pokušaju popisa lektora fra Petra Bezine. Što se tiče studenata, Crnica o njima ne piše, a u popisu studenata filozofije Bezina za razdoblje XVIII. stoljeća ne navodi ime nijednog splitskog studenta.

Da bi se dobila, kakva-takva, slika o učilištu, trebalo je dakle izvršiti provjeru već postojećih istraživanja s obzirom na lektore te pokušati popuniti praznine gdje je to bilo moguće odnosno ustanoviti koliko je studenata studiralo na učilištu. I, da bi se dobila slika razine obrazovanja, provjeriti postoje li u knjižnici udžbenici kojima su se studenti služili. A uspjeh pokušati odgonetnuti na snalaženju i uspjesima u kasnijem životu.

Istraživanjem vrela došao sam do sljedećih kronoloških podataka o lektorima i studentima:

Godina	Lektor	Studenti filozofije: (<i>kursivom</i> su označeni svećenici)
1748–1750.	Anselmo Jurčević ⁹	
1750–1752.	nedostaju spisi	
1753.	Franjo Marija iz Dubrovnika ¹⁰	
1754.	Frano Buljan ¹¹	<i>Josip Polić</i> <i>Ante Lepanović</i> <i>Andrija Jelavić</i> <i>Mihovil Matasović</i>
1756.		<i>Ante Vršić (Bosna Srebrena)</i> ¹²
1757. 1759.	Ivan Skočibušić ¹³	

⁷ S 11 [Vucić], f 27–29 [p. 53–57] *Terminacija* nije sačuvana među spisima Provincije. Dati-rana je 8. siječnja 1749. M.V. Kako je prema mletačkom načinu računanja vremena godina počinjala 1. ožujka, to je prema današnjem brojenju bila već 1750. godina.

⁸ Crnica, *Naša Gospa*, 402.

⁹ S 11, 2v [Vucić, p. 4] Spalati M.V.P. Anselmus a Ragusio.

¹⁰ S 14, f. 31v [Martinović p. 68].

¹¹ S 12, f. 21r, 24v, 34v, 67r, 79r [Despot p. 41, 48, 68, 133, 157].

¹² S 12, f. 24v [Despot p. 48].

¹³ S 12, f. 88v [Despot p. 176].

Godina	Lektor	Studenti filozofije: (<i>kursivom</i> su označeni svećenici)
1763. 24. II. 1765. 26. VIII. 1765. 1766.	Paškal Grubišić ¹⁴	Paškal Stipić Paškal [treba biti: Franjo] Maljković Ilija Soldić [Soldo] ¹⁵ Andrija Erceg Franjo Maljković Ilija Soldić ¹⁶
1767. 1770.	Franjo Vučković ¹⁷	Ilija Soldić Franjo Maljković Juraj Mirčetić ¹⁸ <i>Andrija Granić</i> <i>Ante Arbanas</i> Nikola Vučić <i>Franjo Kostanić</i> ¹⁹
1771.	Nedostaju podaci / Vjerojatno prekid djelovanja	
1782.		Vjekoslav Skakoč
1785.	Franjo Vučković ²⁰	<i>Frano Vicić</i> Frano Poljak [Ivan Milošević?] ²¹

¹⁴ S 15, f. 13v, 31r [P. Filipović, p 24, 59.]; S 16, f. 53v.

¹⁵ S 15, f. 13v [P. Filipović, p 24]; S 16, f. 34v [70].

¹⁶ S 15, f. 31r [P. Filipović, p 59].

¹⁷ S 15, f. 118v [P. Filipović, p 250]; S 16, f. 121r.

¹⁸ S 15, f. 99r [P. Filipović, p 204]. S 16, f. 106r.

¹⁹ S 15, f. 155r [P. Filipović, p 322]. S 17. f. 18. Vučković je naveden kao *lector artium*. Kostanić je ubilježen kao svećenik. Uza nj su studirali možda i neki drugi svećenici, dok je kao klerik ubilježen jedino Mihovil Gojak.

²⁰ S 21, f. 189^v [Maroević].

²¹ S 21, f. 189^v [Maroević].

Godina	Lektor	Studenti filozofije: (kursivom su označeni svećenici)
1786.	Ivan Budimir ²²	<i>Ivan Milošević</i> <i>Martin Andrijašević</i> <i>Andrija Granić (?)</i> ²³
1787. kolovoza. 16		<i>Lovro Grljušić</i> <i>Petar Gabrić</i> <i>Mihovil Radonić</i> <i>Karlo Mladinić</i> ²⁴
1789.		<i>Ivan Šodić [Šoda]</i> ²⁵
1789. 1790.	Vjekoslav Skakoč ²⁷	<i>Franjo Santi</i> <i>Petar Pervan</i> <i>Kajetan Jurić</i> <i>Šimun Rebić.</i> ²⁸
1792. ²⁶		<i>Franjo Ciprijan Bušić</i> <i>Petar Pervan</i> ²⁹
1793–1802.	Nedostaju podaci / Vjerojatno prekid djelovanja	
1803. 1804. 1805.	Mate Šupuk ³⁰	Vicko Ratković ³¹
1808.	Bernardin iz Trogira ³²	Nisu navedeni studenti.

²² S 22, f. 22v [Loze, p. 44].²³ S 22, f. 11r [Loze, p. 21].²⁴ S 22, f. 48v [Loze, p. 96]; S 23 f. 58v [Loze, p. 116]. 23. ožujka 1788. naveden je samo svećenik Lovro Grljušić S 23 f. 106r [Loze, p. 211].²⁵ S 23, [Loze], f. 106v [p 212].²⁶ S 24, f. 114r [Bilušić, p. 233].²⁷ S 24, f. 38a^{r-v} [Bilušić, p. 75–76].²⁸ S 24, f. 80v [Bilušić, p. 166].²⁹ S 26, f. 13v [Perić, p. 26].³⁰ S 32, f. 104v [Dorotić, p. 207]; S 32, f. 121r [Dorotić, p. 241].³¹ S 32, f. 105v [Dorotić, p. 210]. 9. prosinca 1905. premješten je u Sinj. S 32, f. 106r [Dorotić, p. 211].³² S 34, f. 22v [Glunčević, p. 44].

Godina	Lektor	Studenti filozofije: (kursivom su označeni svećenici)
1814.	Ilija Ostojić (Bosna Srebrena) ³³	<i>Mihovil Soptić</i> ³⁵
1815.		Ante Lerota (Bosna Srebrena) Franjo Mihić (Bosna Srebrena) Franjo Škarica (Kaštela) ³⁶
1817.		Jeronim Runje Jakov Pletikosić Andrija Kačić Miošić ³⁷
1818.		<i>Marko Škorić</i> (Bosna) ³⁸
1819.		Marko Škorić Andrija Kačić Miošić Šimun Marković ³⁹ Anđelko Validžić ⁴⁰
1821.	Ostojić je označen kao Lector sexenalis ³⁴	Ivan Pilić ⁴¹ Bonaventura Bogić ⁴²
1823.		Josip Marin Ante Josip Brakus ⁴⁴
1824.		Ante Josip Brakus Lovro Mrčela ⁴⁵
1825.		Mirko Parun ⁴⁶ Ivan Malvan Nikola Maršić ⁴⁷

³³ S 35, f. 12v [Šupuk, p. 24]; S 35, f. 20v [Šupuk, p. 40].

³⁴ S 37, f. 26 v [Radonić, p. 50].

³⁵ S 35, f. 20v [Šupuk, p. 40].

³⁶ S 35, f. 45r-v [Šupuk, p. 90–91]. S 36, f. 49r-v p 87–88

³⁷ S 37, f. 26 v [Radonić, p. 50].

³⁸ S 37, f. 40r [Radonić, p. 77].

³⁹ S 37, f. 40r [Radonić, p. 77].

⁴⁰ S 37, f. 49v [Radonić, p. 96].

⁴¹ S 39, f. 8r i 29r [Košan, p. 15 i 59]. 20. lipnja 1822. donesena je odluka o njegovu premještanju S 39, 9r [Košan, p. 17]. Čini se da odluka nije provedena jer je 10. lipnja 1823. donesena druga da ga se iz Splita premjesti u Omiš. S 40, f. 7r [Ravlić, p. 13].

⁴² S 39, f. 9r [Košan, p. 17].

⁴³ S 39, f. 69r [Košan, p. 141]; S 39b [Košan] p. 135; Bezina ga pogrešno naziva fra Andrija Kalandrin (*Studij Filozofije*, 98).

⁴⁴ S 40, f. 7r-v [Ravlić, p. 13–14]. U Split su premješteni kao studenti filozofije 24. travnja 1823. A Brakus je odatle 9. prosinca 1823. premješten u Knin.

⁴⁵ S 40, f. 31v [Ravlić, p. 64]; S 40b, p. 107. Mrčela je premješten u Split 23. I. 1824. S 40, f. 7v [Ravlić, p. 14].

⁴⁶ S 39, f. 8v-9r [Košan, p. 16–17].

⁴⁷ S 39, f. 9r [Košan, p. 17].

U popis sudenata unio sam samo imena onih za koje sam u spisima našao izričit spomen da su studenti filozofije. Često se, međutim, u spisima navode imena klerika bez ikakve naznake. Većina je njih vjerojatno studirala filozofiju, ali oni nisu uneseni u ovaj popis. Uzmemo li u obzir tu činjenicu i promotrimo li pozornije gornji prikaz, lako možemo zapaziti da je na učilištu godišnje studiralo, u prosjeku, 3–5 studenata, što je očito bilo uvjetovano premalim samostanskim prostorom i slabim ekonomskim stanjem samostana. Samostan naime nije imao nikakvih posjeda. Pripadale su mu samo dvije župe koje je pastoralno posluživao, pa su franjevci, kao prosjački red, u njemu živjeli uglavnom od darova vjernika koji su se okupljali oko svetišta Gospe od Zdravlja.

Profesori su birani natječajem. Tako je prvi profesor na učilište došao izvan Provincije. Bio je to Anselmo Jurčević, o kojem nisam mogao pronaći drugih podataka. Zacijelo je bio s područja Dubrovačke Republike, jer ga provincijali ponekad nazivaju iz Dubrovnika. Za lektora filozofije u Splitu postavljen je na kapitulu održanom u Zaostrugu 10. IX. 1748. godine.⁴⁸ Ponovno je biran na međukapitulskom skupu održanom u Makarskoj 19. listopada 1750. godine.⁴⁹

Za sljedeće razdoblje nedostaju provincijski spisi, no kako su lektori nakon završenih trogodišnjih predavanja filozofije na nekom provincijskom učilištu i održanih javnih rasprava, koje su se tražile po statutima, postajali provincijskim lektorima bogoslovlja, opravdano je pretpostaviti da je Jurčević predavao filozofiju u Splitu puno trogodište i potom se vratio, možda, u svoju provinciju. Na tek osnovanom splitskom učilištu filozofiju je 1751. preuzeo drugi profesor. I on je bio s dubrovačkog područja. Istina je da o njemu nalazimo podatke tek od 5. kolovoza 1753. kad je pod imenom Franjo iz Dubrovnika na Visovcu imenovan lektorom filozofije u Splitu,⁵⁰ ali to je najvjerojatnije njegovo drugo imenovanje. Sljedeće godine i on je najvjerojatnije ispunio svoje trogodište i preuzeo službu u svojoj provinciji.

Novim lektorom filozofije u Splitu postavljen je 21. X. 1754. fra Frano Buljan.⁵¹ Tu se u istoj službi nalazio i 2. travnja 1755. godine.⁵² A zatim je 29. lipnja 1755. u Živogošću ponovno biran za lektora filozofije u Splitu⁵³ te opet

⁴⁸ S 11, f. 2v [Vucić, p. 4]. Haec est electio capitularis [...] Lectores philosophiae [...] Spalati M.V.P. Anselmus a Ragusio.

⁴⁹ S 11 [Vucić, f. 43v [p. 86]. Ujedno je biran i kao *magister iuvenum* S 11, f. 44 [p. 87].

⁵⁰ S 14, f. 31v [Martinović p. 68].

⁵¹ S 12, f. 21r [Despot, p. 41].

⁵² S 12, f. 24v [Despot, p. 48].

⁵³ S 12, f. 34v [Despot, p. 68].

19. studenoga 1756. godine.⁵⁴ U popisu članova splitskog samostana iz 1756. ne navodi mu se, uz ime, služba lektora. Također se uz ime klerikâ ne navodi što studiraju, ali se može pretpostaviti da su dvojica zavjetovanih klerika Mihovil Matasović (Matas) i Petar Gagić bili studenti filozofije,⁵⁵ tim više što Matasa upravo u tom svojstvu nalazimo dvije godine ranije. A mogao je biti netko i od mladih svećenika kojih je u Splitu bilo nekoliko, a na posljednjem se mjestu navodi Josip Jurinović, kasniji leksikograf Jurin.

Već se krajem 1756. morao održati natječaj za lektore u Zaostrogu na kojem se natjecao i fra Ivan Skočibušić za lekturu filozofije u Splitu, nakon čega je 25. siječnja 1757. imenovan lektorom.⁵⁶ Najvjerojatnije je i on dovršio svoje trogodišnje predavanje jer se kao lektor spominje i 29. rujna 1759. u spomenici o izgradnji crkve na Dobromu.⁵⁷

Zbog gubitka spisa provincijskog arhiva nema podataka o tome tko je bio lektor u trogodištu 1760–1763. Tek u popisu samostanskog osoblja u Splitu od 24. veljače 1765. navodi se Paškal Grubišić kao lektor filozofije,⁵⁸ a potom i 26. VIII. 1765.⁵⁹ Ponovno je biran za lektora filozofije u Splitu, na međukapitulskom skupu u Visovcu 26. siječnja 1766. godine.⁶⁰ Grubišić je, završivši svoj tečaj filozofskih predavanja, 28. veljače 1767. promaknut u lektora teologije,⁶¹ te je 3. ožujka 1767. označen kao teolog u popisu članova splitskog samostana na Dobromu.⁶² A to znači da je filozofiju predavao, prema propisima, tri godine, tj. od 1764. godine.

Na katedri ga je u Splitu, kao lektor filozofije, naslijedio, nakon natječaja, 31. listopada 1767. Franjo Vučković.⁶³ On se 19. prosinca 1770. navodi kao *lector artium* u Splitu.⁶⁴ Sljedeće godine, 12. studenoga 1771, promaknut je i on u lektora teologa,⁶⁵ a 20 XII. 1771, nakon natječaja, imenovan je provincijskim teologom u Sinju.⁶⁶

⁵⁴ S 12, f. 67r [Despot, p. 133].

⁵⁵ S 12, f. 79r [Despot, p. 157].

⁵⁶ S 12, f. 88v. [Despot, p. 176]. 25. Januarii 1757. P. Joannes Skočibusich facto Zaostrogi concursu institutus est lector philosophiae in Conventu Sanctissimi Redemptoris Spalati.

⁵⁷ Usp. Crnica, *Naša Gospa*, 120.

⁵⁸ S 15, f. 13v [P. Filipović, p 24]; S 16, f. 14v [P. Filipović, p. 30].

⁵⁹ S 15, f. 31r [P. Filipović, p 59].

⁶⁰ S 16, f. 53v [P. Filipović, 108].

⁶¹ S 15, f. 92r [P. Filipović, p 293].

⁶² S 15, f. 72r [P. Filipović, p 192]. S. 16, f. 75r.

⁶³ S 15, f. 118v [P. Filipović, p 250]. S 16, f. 121r.

⁶⁴ S 15, f. 155r [P. Filipović, p 322]. S 17, f. 18. Vučković je naveden kao *lector artium*, a Kostanić je ubilježen kao svećenik. S njim su studirali, možda, i neki drugi svećenici, dok je kao klerik ubilježen jedino Mihovil Gojak.

⁶⁵ S 15 f. 164r [P. Filipović, p 339].

⁶⁶ S 15, f. 191v [P. Filipović, 396]. S. 17, f. 55v = p. 110.

U međuvremenu je mletačko Vijeće umoljenih donijelo, 7. rujna 1768, odluku prema kojoj se moglo pristupiti na redovničko oblačenje tek s 21 godinom, a na zavjetovanje s 25 godina. Čini se da je njezino proglašenje bio pravi udarac za mlado učilište. Nakon dvadeset godina ono je, po svoj prilici, na kratko prestalo s radom. U Splitu u to vrijeme djeluje učilište moralnog bogoslovlja na kojem je 30. lipnja 1773. Jeronim Gudelj određen za profesora.⁶⁷ Kao studente imao je svećenike franjevence Ivana Šimića Biladina i vjerojatno Bernardina Kragoevića.⁶⁸ Kad je Gudelj prešao iz Splita u Makarsku, a odatle na generalno učilište u Šibenik,⁶⁹ određen je 30. siječnja 1775. za lektora moralke Bonaventura Elez.⁷⁰

No i Elez je jedva imao išta više od pukog naslova lektora jer je počelo nedostajati studenata.⁷¹ Mletački je, naime, senat 31. siječnja 1777. izdao odluku o ograničenju primanja u redovničke zajednice, prema kojoj je franjevcima provincije Presvetog Otkupitelja ograničen broj primanja novih kandidata, tako da broj nije smio premašiti 340 članova, od kojih 295 svećenika i klerika i 45 braće laika i trećoredaca.⁷²

Iskreno rečeno, s tim brojem je Provincija mogla opskrbljivati i župnike i samostansko osoblje, jer vjerojatno nikada i nije premašila taj broj. Poznato je iz izvještaja nakon ograničenja da je 1782. imala sveukupno 296 redovnika.⁷³ Veći je problem bio u državnoj administraciji koja je franjevcima, ne naviklim takvom poslovanju, zaista otežavala normalni razvoj. Sudeći prema popisima redovnika iz tog vremena čini se da je u splitskom samostanu na Dobromu, u to vrijeme, moglo djelovati samo učilište moralnog bogoslovlja pod vodstvom lektora Josipa Kavisa.⁷⁴

⁶⁷ S 15, f. 225v [P. Filipović, p. 465]. Studenti koji nisu mogli svladavati skolastičku filozofiju i teologiju razmješteni su po samostanima da pod vodstvom moralnih lektora steknu zadovoljavajuću teološku naobrazbu potrebnu za župničku službu. »Incomberà in oltre al medesimo [ministro provinciale] di esaminare gli studenti, e quei che non troverà abili alle scienze scolastiche distribuirà per li conventi accioche sotto la disciplina de lettori morali possano studiare la morale a nostri religiosi tanto necessaria«. S 20 f. 6v. [Maroević, p. 12].

⁶⁸ S 17, f. 85v [Radman, 27].

⁶⁹ S 15, f. 268v [P. Filipović, p. 551].

⁷⁰ S 15, f. 242v [P. Filipović, p. 499]. Elez je, nakon završenih filozofskih predavanja, promaknut u lektora teologije 3. kolovoza 1765. godine. S 15 [P. Filipović], f. 37v.

⁷¹ Usp. S 15, f. 255r [P. Filipović, p. 524]. S 17, f. 118r [Radman, p. 92].

⁷² *Terminazione dell'Illustriss. ed eccell. Signori provveditori, ed aggiunto sopra Monasteri esecutiva del decreto dell'Ecellentiss. Senato 31. genaro 1777. per li Padri Minori Osservanti della Provincia del Santissimo redentore in Dalmazia.* [Venezia] 1778.

⁷³ S 20, f. 15v. [Maroević, p. 31]. Šest godina kasnije, 1788. broj se popeo za dva redovnika više, tj. 298. S 22 f. 100^r [Loze, p. 198].

⁷⁴ Popis od 10. studenoga 1780. i od 2. veljače 1783. S 18, [Raič – Grubišić] f. 114r; S 20, f. 54v. [Maroević, p. 109].

Da filozofsko učilište još nije bilo uspostavljeno sve do početka 80-ih godina XVIII. stoljeća, potvrđuje i činjenica da je na kapitulu u Imotskom 25. lipnja 1782. zaključeno da se pronade netko za lektora filozofije u Splitu.⁷⁵ Da bi se to ostvarilo, prema odluci istog kapitula, provincijalni ministar trebao je što prije okružnicom raspisati natječaj u Splitu i odrediti ispitivače na natječaju.⁷⁶ Pretraživanjem vrela ustanovio sam da je 23. rujna 1782. premješten u Split »u svojstvu studenta filozofije« fra Vjekoslav ili Alojzije Skakoč,⁷⁷ a to znači da je barem na kratko moglo i te godine djelovati filozofsko učilište u Splitu. Je li, koliko i kako djelovalo, nije poznato. U svakom slučaju, na popisu redovnika ni pola godine kasnije, 2. veljače 1783, nema označena ni profesora filozofije ni studenta Skakoča.⁷⁸ Potkraj godine (12. prosinca 1783) Skakoč se nalazi na popisu studenata filozofije u Šibeniku.⁷⁹ A to nameće pretpostavku da je i u vrijeme nakon što je 23. ožujka 1778. poništena spomenuta državna odluka o primanju ograničenog broja kandidata u redovničke zajednice, trebalo dosta vremena da se franjevci prilagode novom stanju i ponovno u Splitu ustanove učilište filozofije. Čini se da je glavna prepreka bila nedostatak lektora za takva mala samostanska učilišta.

U sačuvanim spisima nisam uspio otkriti spise o natječaju i imenovanju lektora. Vjerojatno natječaj nije ni održan jer se provincijalni ministar fra Karlo Maroević 27. rujna 1783. iz Skradina tuži generalnom ministru Franjevačkog reda Paškalu da Varese, da je zbog desetogodišnjeg prekida novicijata Provincija ostala bez mladih lektora filozofije, pa je zbog toga zamolio generala da mu povjeri da sa definitorijem može raspisati natječaj za provincijska učilišta na koji bi mogli pristupiti svi oni koji su završili filozofske studije i tri i pol godine teološkog studija te održali javnu obranu teza, što mu je generalni ministar 29. studenog 1783. i odobrio.⁸⁰ Vjerojatno očekujući takvo odobrenje, a možda i zbog redovničke stege, 23. listopada 1783. upućen je u Split »u svojstvu studenta filozofije« fra Ivan Milošević,⁸¹ što bi trebalo značiti da je sve bilo spremno da se studij uspostavi. Ipak je na međukapitulskom zasjedanju u Šibeniku 5. svibnja 1784. imenovan Kavis za lektora moralnog bogoslovlja, dok se lektor filozofije ne spominje.⁸²

⁷⁵ S 20, f. 6r [Maroević, p. 11].

⁷⁶ S 20, f. 6v [Maroević, p. 12].

⁷⁷ S 20, f. 68r. [Maroević, p. 136]. *Collocatus fuit de familia Spalati in qualitate studentis Philosophiae Fr. Aloysius Skakoz.*

⁷⁸ Usp. S 20, f. 54v. [Maroević, p. 109].

⁷⁹ S 20, f. 56r. [Maroević, p. 112].

⁸⁰ S 20, f. 58r–59r. [Maroević, p. 116–118].

⁸¹ S 20, f. 156r. [Maroević, p. 310]. *Die 23. Octobris 1783. Collocatus fuit de familia Spalati in qualitate studentis Philosophiae Fr. Ioannes Millossevich clericus professor.*

⁸² S 20, f. 88v [Maroević, p. 176].

Kad je 1784. opozvana ranija državna odluka o dobi pristupanja u redovništvo i određena nova dobna granica za redovničko oblačenje s navršenih 16, a za zavjetovanje s navršenom 21 godinom,⁸³ broj studenata se počeo povećavati, ali je čini se i dalje nedostajalo mladih lektora. Takav se zaključak nameće upravo s obzirom na djelovanje splitskog učilišta. Već je rečeno, naime, da je nekadašnji splitski lektor filozofije Franjo Vučković 1771. promaknut u lektora teologa i da je dobio mjesto na učilištu moralnog bogoslovlja u Sinju. Nakon šestogodišnjih predavanja slijedile su mu i neke počasti u Provinciji. Zbog toga iznenađuje da ga 5. ožujka 1785. nalazimo na popisu članova splitskog samostana kao lektora filozofije.⁸⁴ Premda je Vučković, po svemu sudeći, bio skloniji školskoj nego drugim službama u Redu, ponovno prihvaćanje lektorske službe na pokrajinskom filozofskom učilištu u Splitu⁸⁵ bilo je na neki način, kao i ranije Filipovićevo, izvan uobičajenih pravila, pa je po svoj prilici bilo uvjetovano nedostatkom mladih lektora. Prema uobičajenim pravilima trebalo je naime dati mogućnost drugim redovnicima da napreduju u lektorskoj službi. Vjerojatno je upravo zbog toga na kapitolu koji se održavao na Visovcu ponovno određeno 4. srpnja 1785. da se u Splitu providi lektor filozofije.⁸⁶ U Šibeniku je 26. ožujka 1786, pred povjerenstvom pe-torice, održan natječaj za ispražnjena lektorska mjesta u Provinciji. Na natječaj su se prijavili Karlo Pipunić i Ivan Budimir. Budimir je dobio 48 1/2 glasa, dva i pol više od Pipunića pa je vjerojatno mogao birati učilište. Za lektora filozofije u Splitu postavljen je 10. travnja,⁸⁷ a 29. travnja 1786. nalazimo ga na popisu samostanskog osoblja s oznakom lektora filozofa. Studenti su mu bili svećenici Ivan Milošević i Martin Andrijašević.⁸⁸

Budimir je ponovno biran u Živogošću 30. studenoga 1786. za lektora filozofije u Splitu.⁸⁹ Kroz 1787. imao je 4 studenta, od kojih jedan klerik i trojica svećenika.⁹⁰ Nakon toga je 1. srpnja 1788. za istu službu biran u Zaoistro-

⁸³ *Parte presa nell'eccellentissimo Consiglio di Pregadi in materia degli Ordini regolari. [Venezia] 1784. S 20 f. 99–100. [Maroević, p. 198–200].*

⁸⁴ S 20, f. 140v [Maroević, p. 281]; S 21 [Maroević] f. 189v. Prezime mu je navedeno u obliku Vukčević (Vuchcevič).

⁸⁵ Vučkovićev kratki životopis v. u Crnica, *Naša Gospa*, 404–405. Crnica navodi Vučkovićev dolazak u Split 1784. za profesora filozofije, ali u vrelima koja navodi nema potvrde za tu godinu. Najvjerojatnije je tu godinu uzeo prema završetku službe, računajući na trogodišnji ciklus filozofskog obrazovanja.

⁸⁶ S 20, f. 185v. [Maroević, p. 369].

⁸⁷ S 22, f. 22v [Loze, p. 44].

⁸⁸ S 22, f. 11r [Loze, p. 21].

⁸⁹ S 23, f. 48r [Loze, p. 95].

⁹⁰ S 22, f. 48v [Loze, p. 96]; S 23 f. 58v [Loze, p. 116]. 23. ožujka 1788. naveden je samo svećenik Lovro Grljušić S 23 f. 106r [Loze, p. 211].

gu.⁹¹ Kako je u Provinciji bilo više učilišta, nedostajalo je profesora, pa je definitorij odlučio da oni koji navršavaju broj godina nastave i dalje poučavati.⁹² Tako je Budimir nastavio i dalje te ga nalazimo u Splitu.⁹³ Ispunivši svoj tečaj proglašen je 17. svibnja 1789. lektorom teologom,⁹⁴ nakon čega je 1. srpnja 1789. postavljen provincijskim lektorom teologije u Makarskoj.⁹⁵ A na njegovo mjesto je postavljen 13. srpnja 1789. za lektora filozofije Alojzije Skakoč.⁹⁶ Na međukapitulskom sastanku u Karinu 15. studenoga 1789. biran je ponovno za lektora.⁹⁷ Prema popisu od 29. studenog 1790. imao je četiri studenta filozofije, sva četiri klerika, među kojima Franjo Santi i kasniji poznati profesor fra Šimun Rebić.⁹⁸ Prema policijskom izvjestitelju, dubrovačkom franjevcu fra Inocentu Čuliću, koji nije sklon pohvalama, Skakoč je djelovao kao izvrstan lektor.⁹⁹ U vrijeme vizitacije 12. ožujka 1792. imao je dva studenta, oba svećenika, Franju Ciprijana Bušića i Petra Pervana.¹⁰⁰ Nastavio je i prema odluci kapitula od 27. lipnja 1792,¹⁰¹ a 30. srpnja iste godine, pošto je dovršio trogodišnji tečaj, proglašen je lektorom teologom¹⁰², a nakon jubila-cije fra Pavla Bujasa postavljen je 1. siječnja 1793. generalnim lektorom teologije u Šibeniku.¹⁰³

Iz provincijskih spisa ne može se sa sigurnošću zaključiti je li učilište i kasnije djelovalo. U popisu osoblja od 29. listopada 1793. navode se tri klerika, ali ne navodi lektor filozofije.¹⁰⁴ God. 1794. Ivan Šodić završio je studij i postao lektor, no on je u Splitu bio *magister iuvenum*¹⁰⁵ i čini se da nitko nije predavao filozofiju.

⁹¹ S 22, f. 92^v [Loze, p. 183].

⁹² S 22, f. 93^v [Loze, p. 185].

⁹³ S 22, f. 97^r [Loze, p. 192].

⁹⁴ S 24, f. 38^r [Bilušić, p. 75].

⁹⁵ S 24, f. 38a^r [Bilušić, p. 75].

⁹⁶ S 24, f. 38a^{r-v} [Bilušić, p. 75–76].

⁹⁷ S 24, f. 533 [Bilušić, p. 107].

⁹⁸ S 24, f. 80^v [Bilušić, p. 166].

⁹⁹ Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Polizeihofstelle, 1822, n. 636. f. 15r. »R[itornato in] Dalmazia, previo l'esame fu fatto lettore di [filosofia] nel convento di Spalato, dove si è dipor-tato da bravo lettore.«

¹⁰⁰ S 26, f. 13^v [Perić, p. 26].

¹⁰¹ S 24, f. 114^r [Bilušić, p. 233].

¹⁰² S 26, f. 33^r [Perić, p. 65].

¹⁰³ S 26, f. 52^r [Perić, p. 143]. S 27 f. 67^r [Perić, p. 136]. Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Polizeihofstelle, 1822, n. 636. f. 15r.

¹⁰⁴ S 26, f. 59^v [Perić, p. 118]. S 27 f. 56^v [Perić, p. 115].

¹⁰⁵ S 28, f. 27^v i 19^v [Sekula, p. 54 i 38].

Ni u popisu samostanskog osoblja iz 1801. nitko nije označen kao student filozofije premda su navedena dva klerika.¹⁰⁶ Crnica, oslanjajući se na Zlatovića i Bačića, navodi Anđela Kačića Miošića kao lektora filozofije u Splitu 1801–1803, u čemu ga slijedi i Bezina, no provjerom provincijskih dokumenata slijedi da je Andeo Kačić Miošić bio postavljen 11. listopada 1801. lektorom u Sinju s pravom postizanja jubilarije, odnosno s pravom prelaska na katedru u Šibenik netom ona bude ispražnjena.¹⁰⁷ Tako se kao generalni lektor zaista i navodi 9. studenoga 1801. i 12. rujna 1802. na popisu članova sinjskog samostana.¹⁰⁸ Pogreška je najvjerojatnije nastala na temelju ranijeg dokumenta provincijala Lovrića kojim je tražio za Miošića da ga može zaposliti u Splitu kao lektora filozofije s tim da mu se računa kao generalna lektura, budući da je učilište na kojem je bio u samostanu sv. Bernardina u Veroni dokinuto od cisalpinskih vlasti.¹⁰⁹

U spisima provincijala Dorotića zabilježeno je da je 19. srpnja 1804. postavljen za lektora filozofije u Splitu Mate Šupuk,¹¹⁰ a kao lektor je naveden i u popisu članova samostana 22. srpnja 1805.¹¹¹ Kako su lektori poučavali jedno trogodište, može se pretpostaviti da je Šupuk u Splitu bio lektor sve do 1807. kad ga je mogao naslijediti kao *lector artium* izvjesni Bernardin iz Trogira, kojega u popisu franjevac splitskog samostana navodi 1808. provincijal fra Josip Glunčević.¹¹² No Glunčević u popisu ne navodi studente pa nije jasno ne radi li se u popisu možda samo o naslovnom lektoru. Uostalom, u Dalmaciji su to bile nemirne godine i nije isključeno da je učilište ostalo bez studenata.

Stanje se jedva popravilo i početkom druge austrijske vladavine. Na Dobromu su 22. lipnja 1814. u popisu članova samostana tri studenta, sva trojica svećenici bosanske provincije, a predavao im je također i lektor bosanske provincije fra Ilija Ostojić.¹¹³ I sljedeće su godine od trojice bila dva bosanska studenta.¹¹⁴ Ostojić je nakon tri godine predavanja filozofije i nakon javne obrane teza proglašen 26. travnja 1816. lektorom teologom.¹¹⁵

¹⁰⁶ Usp. S 30, f. 18r [Lovrić, p. 35].

¹⁰⁷ S 30, f. 30r [Lovrić, p. 59].

¹⁰⁸ S 30, f. 37r [Lovrić, p. 73] Usp. također f. 59r [p. 119], f. 70v [p. 142].

¹⁰⁹ S 30, f. 51r [Lovrić, p. 103] Usp. također f. 67v [= p. 136].

¹¹⁰ S 32, f. 104r [Dorotić, p. 207].

¹¹¹ S 32, f. 121r [Dorotić, p. 241].

¹¹² S 34, f. 22v [Glunčević, p. 44].

¹¹³ S 35, f. 12v [Šupuk, p. 24].

¹¹⁴ S 35, f. 45^{r-v} [Šupuk, p. 90–91]. S 36, f. 49^{r-v} p. 87–88.

¹¹⁵ S 35, f. 41v [Šupuk, p. 82]; S 36, f. 45v [Šupuk, p. 80].

Premda je 21. srpnja 1816. Ostojić imenovan lektorom moralnog bogoslovlja u Splitu,¹¹⁶ nije isključeno da je i nadalje predavao filozofiju, jer nema naznačenih studenata moralnog bogoslovlja. Za razliku od prethodnih sva su trojica studenata filozofije bili klerici s područja Provincije Presvetog Otkupitelja.¹¹⁷ I godine 1822. Ostojić je označen kao šestogodišnji lektor teologije, a i studenti su navedeni kao studenti teologije.¹¹⁸ Policijski izvjestitelj Inocent Čulić učilište ipak spominje kao filozofsko premda je prema njegovoj tvrdnji, koja vjerojatno djelomično odgovara istini, u to vrijeme spalo na niske grane.¹¹⁹

Početkom 1823. U Split je premješten kao lektor Ivan Kalandrin. Kalandrin je završio filozofsko-teološki studij uz dvije javne rasprave i proglašen je 15. rujna 1821. lektorom filozofije i propovjednikom.¹²⁰ Iste godine, 25. studenoga 1821, postavljen je za lektora filozofije na Visovcu.¹²¹ Za profesora filozofije u Splitu najvjerojatnije je određen na kapitolu u Visovcu 20. siječnja 1823, gdje je označen u izboru vikara kao lektor filozofije.¹²² A i pri premještanju dvojice studenata, Josipa Marina i Ante Brakusa, 24. travnja 1823, naglašeno je da se ti studenti stavljaju pod nadzor lektora filozofije.¹²³ Uz njega je neko vrijeme bio još i Ostojić, koji je 13. ožujka 1823. ponovno potvrđen kao šestogodišnji lektor teologije.¹²⁴ Viši nadzor nad učilištem pripao je nešto kasnije fra Josipu Glunčeviću, koji je 15. svibnja 1823. proglašen prefektom studija za splitsko i sinjsko učilište.¹²⁵ Uskoro je zacijelo i Ostojić završio šestogodišnja predavanja jer se ne spominje u popisu članova splitskog samostana od 3. lipnja 1824. godine. Iste godine, 31. kolovoza, proglašen je *agregatus* i zamoljena je uprava provincije Bosne Srebrene da mu taj naslov prizna i u provinciji Bosni Srebrenoj.¹²⁶

¹¹⁶ S 35, f. 63r [Šupuk, p. 126].

¹¹⁷ S 37, f. 26 v [Radonić, p. 50]. Bezina, bez naznake vrela, navodi godine 1816. kao lektore filozofije u Splitu i Franu Perića i Matu Šupuka, a 1818. Antu Lerotu. (Bezina, *Studij Filozofije*, 98). Perić je međutim u to vrijeme bio lektor na nadbiskupskoj teologiji u Splitu, Šupuk lektor na generalnom učilištu u Šibeniku, a Lerota lektor u Omišu.

¹¹⁸ S 39, f. 53vr [Košťan, p. 108].

¹¹⁹ »Vi è un cattivo studio di filosofia«. Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Polizeihofstelle, 1822, n. 636. f. 8v.

¹²⁰ S 39, f. 6v [Košťan, p. 12].

¹²¹ S 39, f. 6v [Košťan, p. 12].

¹²² S 39, f. 69r [Košťan, p. 141]; S 39b [Košťan] p. 135;

¹²³ S 40, f. 7r [Ravlić, p. 13].

¹²⁴ S 40, f. 4r [Ravlić, p. 7].

¹²⁵ S 40, f. 4r [Ravlić, p. 7].

¹²⁶ S 40, f. 4r [Ravlić, p. 7].

Prema popisu članova splitskog samostana od 3. lipnja 1824. Kalandrin je oslovljen kao samostanski vikar i lektor filozofije.¹²⁷ Uskoro je, međutim, proglašen lektorom teologom. Promaknuće je upisano pod dva različita datuma: 14. i 20. siječnja 1825, što bi se možda moglo protumačiti na taj način da je 20. siječnja 1825. promaknut u generalnog lektora.¹²⁸ No čini se da je poput Ostojića nastavio predavati filozofiju klericima studentima, Lovri Mrčeli i Mirku Parunu,¹²⁹ jer se kod premještaja klerika Ivana Malvana i Nikole Maršića iz novicijata u Visovcu u Split naglašava da se stavljaju pod nadzor šestogodišnjeg lektora,¹³⁰ što znači Kalandrina, a teško je zamisliti da bi klerici iz novicijata upisali teologiju prije filozofije.

Iz Splita je Kalandrin 26. listopada 1826. premješten na generalni studij u Makarsku, gdje je postavljen za generalnog lektora, a u Split je, isti dan, premješten generalni lektor Franjo Škarica.¹³¹ Prema Crnici, kojega slijedi i Bezina, postavljen je za lektora filozofije, no iz vrela se to ne može zaključiti. Dapače, na popisu od 15. prosinca 1826. Škarica je označen kao generalni lektor teologije, a uz dvojicu studenata klerika za koje nije označeno što studiraju i jednog svećenika studenta moralke, svećenik Blaž Mirčeta označen je kao student »s. theologiae generalis«,¹³² što bi značilo da je Škarica nastavio predavati teologiju za jubilaciju.¹³³

Bio je to međutim i kraj jednog malog provincijskog učilišta jer je austrijska vlast poduzela opsežne odgojne i obrazovne reforme na crkvenom području. One su se odnosile na primanje kandidata u crkvene redove, na dob redovničkog oblačenja i zavjetovanja te na razinu obrazovanja. Vjerojatno je dvorsko povjerenstvo za studij prije takvih važnih odluka pokušalo dobiti barem šture obavijesti o razini samostanskih učilišta u Dalmaciji. Teško je reći može li se među takve obavijesti svrstati i izvještaj o dvjema franjevačkim provincijama dubrovačkog franjevca i austrijskog policijskog doušnika fra Inocenta Čulića, poznatijeg pod nazivom fratar Gluhi, koji je

¹²⁷ S 40, f. 31v [Ravlić, p. 64]; S 40b, p. 107. Mrčela je 8. listopada 1823. premješten s Visovca u Sinj u uložu studenta filozofije, a zatim odatle 23. siječnja 1824. u Split. S 40, f. 7r-v [Ravlić, p. 13–14].

¹²⁸ S 40, f. 5r [Ravlić, p. 9]; S 40b [Ravlić, p. 9]. Eodem die et anno [20 Januarii 1825]. Instituti fuere in lectores sacrae theologiae [...] Reverendus Pater Joannes Calandrin Spalati.«

¹²⁹ S 40, f. 52r [Ravlić, p. 105]; S 40b, [Ravlić, p. 108. Parun je premješten na studij u Split 19. III. 1825, a iz Splita u Živogošće 20. X. 1825.

¹³⁰ S 39, f. 9r [Košan, p. 17].

¹³¹ S 41 [Palatin] f. 534v.

¹³² S 41 [Palatin] f. 484r.

¹³³ Usp. i S 41 [Palatin] f. 432r, gdje je Škarica također označen kao generalni lektor teologije. Kako se na popisu ne spominje lektor moralke, vjerojatno je svećenik Ante Brakus, za kojeg je naznačeno da je student, bio upravo Škaričin student teologije.

1822. opisao učilišta i knjižnice u Dalmaciji uglavnom kao slabe i zapuštene.¹³⁴ Njegova tvrdnja zvučala je tvrdo, ali je u njoj bilo istine. To kao da najbolje pokazuju rukopisni priručnici sačuvani po samostanskim knjižnicama.

Austrijsko dvorsko povjerenstvo za studij odredilo je da osnutkom javnog teološkog zavoda u Zadru trebaju prestati s radom samostanska učilišta u Dalmaciji jer ne zadovoljavaju teološkoj razini i nemaju dovoljno studenata, a studenti su upućeni u Zadar na filozofski studij. Takva državna odluka postala je zapravo novi izazov. Provincija Presvetog Otkupitelja okupila je međutim snage, školovala profesore na stranim sveučilištima i izborila dopuštenje za vlastito filozofsko-bogoslovno učilište. To je mogla učiniti samo sa sviješću o vrijednosti njezinih prethodnih ulaganja u školovanje, kulturu i znanost. Koliko je time dobila nastava filozofije, teško je reći. Osobno mi se čini da nije baš puno. U svakom slučaju, iz uporabe će nestati brojnih razno-likih filozofskih priručnika. U svim krajevima carevine studirat će se uglavnom prema istim priručnicima, ako je to napredak, a filozofsko školovanje skraćeno je od tri na dvije godine.

Filozofski priručnici i rukopisi u franjevačkoj knjižnici

Uz arhivske podatke i franjevačka knjižnica na Dobromu čuva tragove bivšeg filozofskog učilišta. To je mala knjižnica, pretežno sa starim fondom knjiga i s malim brojem rukopisa. Povijest knjižnice i njezina razvoja nisu proučeni. Spominje je dvadesetih godina XIX. stoljeća dubrovački franjevac fra Inocent Čulić. Dok je crkva na Dobromu, prema Čuliću, u to vrijeme bila vrlo dobro opsluživana i održavana, mala knjižnica nije vrijedila spomena.¹³⁵ I knjižnica se naime kao i samostan uzdržavala ponajviše od milodara. Redovnici, koji su se bavili pastoralnim radom kao i profesori, ljubomorno su čuvali svoje malobrojne knjige i rukopise koje su nabavili ili sami prepisivali, pa su najčešće završavali u knjižnici tek nakon njihove smrti.

¹³⁴ Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Polizeihofstelle, 1822, n. 636.

¹³⁵ Nel Borgo di Spalato nominato Pozzo buon [vi è un] convento povero che vive bene colle sole questue [e non] ha veruna possessione, ha bensì due parrocchie [dipen]denti. I religiosi sebbene di poca abilità pre[stano gran]de servitù alla popolazione. La picciola libr[eria non] merita essere nominata, la chiesa è ben serv[ita e be]nissimo mantenuta. Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien, Polizeihofstelle, 1822, n. 636. f. 8r. U knjižnici Male Braće u Dubrovniku, rkp. 1789 [Čulićev br. 895] sadrži podudaran tekst koji je vjerojatno koncept bečkog čistopisa. U njem rečenica o knjižnici glasi: »La libreria è molto miserabile«.

Tiskani priručnici

Da bi se došlo do spoznaja o učilištu i profesorima, trebalo je baciti barem letimičan pogled uz splitsko filozofsko učilište i na samostansku knjižnicu. Taj letimičan pogled pokazuje da je vjerojatno upravo glavni fond filozofskih priručnika nastao u vrijeme kad je u Splitu djelovalo filozofsko učilište. Treba odmah naglasiti da knjižnica nije imala znanstvenu, već obrazovnu svrhu. Zbog toga u njoj i nema djela velikih filozofa, a slabo su zastupljeni čak i velikih crkveni pisci, pa čak i predvodnik franjevačke škole Duns Škot¹³⁶. Ali zato ima više primjeraka filozofskih školskih priručnika. Oni su ponajviše tiskani u XVIII. i početkom XIX. stoljeća, a to znači da su ih uglavnom pribavljali franjevci koji su živjeli u vrijeme kad je u Splitu djelovalo filozofsko učilište. Većina tih priručnika nema oznake *ex libris* i vjerojatno su barem neki od tih priručnika nabavljani za knjižnicu u vrijeme osnivanja filozofskog učilišta ili u vrijeme njegova djelovanja.

Od filozofskih pisaca najstarija su izdanja Aristotelovih tekstova. Jedan je od njih oštećeno izdanje iz XVI. stoljeća Pierre Sainct-Fleur, *Aristotelis Stagiritae thesaurus*. Isto tako je iz XVI. stoljeća knjiga malog formata *Dicta notabilia Aristotelis et aliorum philosophorum [alphabetico] ordine*, što je pripadala fra Jeronimu Filipoviću.¹³⁷ *Aristotelis Stagiritae Libri Quatuor de coelo et mundo* (Lugduni, 1542) ima *ex libris* Ivana Alberta de Grandi, generalnog opata regularnih kanonika Sv. Spasitelja u Veneciji (sign. 2421). *Aristotelis Stagiritae, Physicorum libri VIII*, Venetiis 1572 (sign. 3139), vjerojatno je prispjelo u knjižnicu tek nakon smrti njezina vlasnika Orlandića 1809. godine.

Jednako se može pretpostaviti da su barem neki filozofski priručnici, objavljeni prije osnivanja učilišta, mogli prispjeti u knjižnicu u vrijeme njegova osnivanja ili tijekom njegova djelovanja. Takvi su: Grisostomo Javelli *Philosophiae civilis christianae* (Venetiis, 1540); Franciscus Titelman, *Dialecticae considerationes* (Lugduni, 1569); zatim *Philosophia vetus et nova* (Parisiis et Bononiae, 1682) i Jean Baptiste du Hamel: *Philosophia vetus et nova ad usum scholae* (Venetiis, 1704)¹³⁸, koje su pripadale Orlandiću, članu splitskog samostana u vrijeme djelovanja učilišta (sign. 2264 i 2434) i napokon Pierre

¹³⁶ Sv. Toma Akvinski je zastupljen s izdanjem *Summa totius Theologiae*, Venetiis 1588. (sign. 2), a Duns Škotova je misao zastupljena samo u priručnicima kao npr. u priručniku za studente Gabriel Boyvin, *Philosophia Scoti*, Venetiis, 1734. (sign. 2053).

¹³⁷ Franjevačka knjižnica Dobri u Splitu, sign. 3215. Na naslovnici verso još se može pročitati: Ad usum Fratris Hieronymi Filipovich a Rama / Hunc librum [dedit] mihi / V. P. Martinovich, a na zadnjoj strani Reliquit Pater [Marco] Martinovich ab Erzegovina. Hunc librum ad usum [...]

¹³⁸ Jean Baptiste Du Hamel, 1624–1706.

Daniel Huet, *Trattato filosofico delle debolezze dello spirito humano* (Padova, 1724). Knjige Antoine Goudin, *Philosophia* (Tarvisii, 1706), pretiskavana čak i u XIX. stoljeću;¹³⁹ i Claude Frassen, *Philosophia academica* (Romae, 1726)¹⁴⁰ pripadale su Jeronimu Kojiću, koji je 1757. predavao u Splitu moralno bogoslovje, a Frassenovo djelo ranije Jeronimu Balinu, poznatom splitskom propovjedniku (sign. 548 i 584).¹⁴¹ *Cursus philosophicus ad usum studentium totius Ordinis Minorum*, koji su sastavili franjevci Pedro de S. Catalina i Tomàs de S. Jose (Venetiis, 1714), pripadao je sinjskom, a potom splitskom samostanu (sign. 2533).

Većina drugih udžbenika objavljena je neposredno prije početka djelovanja učilišta ili u vrijeme njegova djelovanja. Na nekim od tih djela postoje i stare zabilješke da pripadaju samostanu. Tako se na prvom svesku djela konventualca Giuseppea Antonija Ferrarija *Philosophia peripatetica* (Venetiis, 1746) nalazi stari zapis da pripada samostanu na Dobrom (sign. 1256), dok je treći svezak (Venecija, 1767) pripadao Franji Puljasu Remetinu (sign. 1261), po svoj prilici nekadašnjem studentu filozofije u Splitu, a po završetku studija učitelju gramatičke škole i tobožnjem vodi kaštelanskih i kliških pobunjenika, kojeg su Francuzi strijeljali na šibenskoj Poljani.

Nekoliko priručnika različitih autora nosi naslov *Institutiones philosophicae* i sadrže, kako ističe naslov, osnove filozofije, pa su bili zgodni za filozofsko obrazovanje. Uglavnom su to opširni prikazi cjelokupne filozofske misli u više svezaka i s brojnim ilustracijama. Od ponekih se u knjižnici sačuvalo više izdanja. Djelo Edmonda Pourchota sačuvano je u tri izdanja (Venezia, 1724. i 1760, Padova, 1733, sign. 2350, 2093 i 2349). De Bergerove *Institutiones* (Venetiis, 1776) nabavio je 1780. Ivan Šodić (sign. 2094). U izdanju iz Bassana 1799, bez oznake autora (sign. 533), nema nikakvih bilježaka pa je vjerojatno da je nabavljeno za knjižnicu. Uz njih treba spomenuti i novije posmrtno izdanje djela François Jacquieria *Institutiones philosophicae ad studia theologica potissimum accomodatae* (Venetiis, 1792).¹⁴²

Među zastupljenijim autorima u knjižnici su benediktinac Agatopisto Cromaziano, odnosno pravim imenom Appiano Buonafede (1716–1793),¹⁴³ isu-

¹³⁹ Goudin, Antoine, O.P., 1639–1695. Njegova *Philosophia iuxta inconcussa tutissimaque divi Thomae dognata logicam, physicam, moralem et metaphysicam [...] complectens* pojavila se prvi put u Lionu 1671, ali je i kasnije više puta tiskana. Četvrto izdanje izišlo je u Parizu 1886.

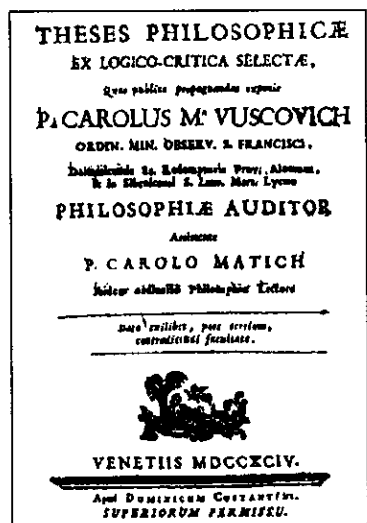
¹⁴⁰ Claude Frassen o.f.m., 1620–1711.

¹⁴¹ Na IV. svesku pri kraju Kojić je pribilježio dva događaja iz Šibenika 1750. pa je djelo moglo prispjeti u Split najranije kad je Kojić postao odgojitelj 1757.

¹⁴² François Jacquier, 1711–1788.

¹⁴³ *Della restaurazione di ogni filosofia ne' secoli XVI, XVII, XVIII*, di Agatopisto Cromaziano, Stamp. Graziosi, 1785–1789 (sign. 2346, 2352–2353, 2355 i 2357).

sovac Ignacio Monteiro (1724–1812)¹⁴⁴, Antonio Genovesi,¹⁴⁵ poznat po tome što je svoja djela velikim dijelom pisao talijanskim jezikom, i Odoardo del Giudice.¹⁴⁶ Djela posljednjeg pisca bogato su ilustrirana, a jedan njihov komplet od sedam svezaka služio je Franji Škarici, za kojeg Crnica tvrdi da je bio posljednji lektor filozofije u Splitu.

Premda su neki od filozofskih priručnika u XVIII. stoljeću doživjeli više izdanja, u knjižnici su rijetka. Među takvima se može spomenuti *Logica sive ars cogitandi* (³Venetiis, 1765), prema 12. francuskom izdanju, na kojem stoji stara bilješka da pripada knjižnici na Dobrome (sign. 2368) te Lorenzo Altieri, *Elementa philosophiæ* (¹⁰Venetiis, 1800. sign. 534) i Beniamino Martin, *Gramatica delle scienze filosofiche o breve analisi della filosofia moderna* (⁸Bassano, 1807).

Od autora čija su djela objavljivana u vrijeme djelovanja učilišta zastupljeni su još benediktinac Andrew Gordon (1712–1751)¹⁴⁷, Laurentius Duhan, profesor na Sorboni,¹⁴⁸ Sigismundus Storchenau,¹⁴⁹ P. Mako,¹⁵⁰

Beniamino Martin¹⁵¹ i neki drugi. Zanimljivo je pripomenuti da se u knjižnici očuvalo u izvrsnom stanju djelo Etiennea Bonnot de Condillaca, *La logica o siano i principi fondamentali dell'arte di pensare*, Venezia, 1788 (sign. 2372), što znači da je vrlo malo upotrebljavano. A da je opat iz Condillaca ostao i

¹⁴⁴ *Ars critica rationis dirigendæ seu philosophica humanæ mentis institutio Logica* [...], ²Venetiis 1777. (sign. 521); *Philosophia libera*, ²Venetiis, 1755, opsežno djelo u 8 sv. (sign. 522); *Principia philosophica theologica atque religionis naturalis*, Venetiis, 1778.

¹⁴⁵ *La logica*, Venezia, 1799 (sign. 2367).

¹⁴⁶ *Logicae et ontologiae eclecticae elementa ad usum studiosæ iuventutis*, (I. izd, sign. 319; II. izd. sign. 537 i 2351), Perusiae s. a; *Theologiae naturalis eclecticae elementa*, Perusiae, 1795 (sign. 414); *Psychologiae eclecticae elementa*, Perusiae, 1793 (sign. 418).

¹⁴⁷ *Philosophia utilis et jucunda* [...] Pedeponti prope Ratisbonam, vulgo Stadt am Hof, 1745.

¹⁴⁸ *Philosophus in utramque partem, sive selectae et limatae difficultates in utramque partem ad usum scholae*, Venezia, 1761 (sign. 2424 i 2618).

¹⁴⁹ *Institutiones metaphysicae*, ³Venetiis, 1789 (sign. 2259) i 1798 (sign. 531); *Institutiones logicae*, Venetiis, 1791 (sign. 530).

¹⁵⁰ *Compendiaria logicae institutio*, Venetiis, 1796 (sign. 529).

¹⁵¹ *Gramatica delle scienze filosofiche o breve analisi della filosofia moderna*, ⁸Bassano 1807.

kasnije zanimljiv, pokazuje činjenica što mu je djelo 1959. tiskano u Madridu.¹⁵² I na kraju od tiskanih knjiga vrijedi svakako zabilježiti i domaće autore, Kačića i Dorotića te tiskanu obranu javnih teza Karla Marijana Vučkovića.

Rukopisi

Popis splitskih rukopisa objavio je 1993. dr. fra Petar Bezina,¹⁵³ koji im je dodijelio i signaturu. Prema tom popisu u knjižnici je sačuvano šest filozofskih rukopisa iz XVIII. stoljeća. Svatko tko je proučavao stare rukopise, naročito rukopise nepoznatih pisaca, zna koliko je njihova obrada mučan posao i kakva se sve iznenađenja mogu kriti i u velikim knjižnicama iza naslova čak i dobrih inventara. Ni ovaj članak ne razjašnjava sve zagonetke koje se kriju u tim starim spisima, ali pruža neke podatke koji mogu biti korisni proučavateljima.

U prikazu rukopisa ne zaustavljam se samo na kodikološkom opisu koji pruža osnovicu za njihovu analizu. Pokušavam odgonetnuti gdje su rukopisi nastali, tko su im autori i prepisivači i kakav su utjecaj možda vršili na okolinu.

1 [*In VIII libros physicorum disputationes*]

Rukopis označen signaturom br. 1 možda je i najstariji filozofski rukopis u Franjevačkoj knjižnici na Dobromu. Naslov mu nedostaje. Premda je u kolo fonu djelo spomenuto u obliku *In VIII libros physicorum*, što je prepisivaču bilo dovoljno, jer se *Disputationes* podrazumijeva, prema podnaslovima djela i drugim filozofskim rukopisima, sačuvanim u knjižnicama provincije Presvetog Otkupitelja nadodao sam i riječ *Disputationes*.

Incipit: [desideratur]. Početak djela nedostaje. Krnji tekst počinje s *Disputatio quinta in secundum Librum Physicorum. De natura et causis. – In hoc secundo Libro Physicorum agunt comuniter auctores cum Aristotele de natura et causis [...]*

Explicit: [...] et haec sufficiant de Octo libris physicorum et cedant omnia ad laudem et gloriam Sanctissimae Triadis, immaculae Virginis Mariae, Beatissimi Patris nostri Francisci, Sancti Antonii Patavini et Seraphici Doctoris, et Sanctae

¹⁵² Condillac, Etienne Bonnot de, *La lógica o Los primeros elementos del arte de pensar* (Bibliotheca de la Academia nacional de la historia, 18) Caracas [Madrid, Ediciones Guadarrama] 1959. Rodio se 1715., a umro 1780.

¹⁵³ Bezina, Rukopisna baština, 178–180.

Romanae Ecclesiae cardinalis Divi Bonaventurae, et omnium sanctorum totius Ecclesiae militantis cui haec scripta et scribenda ac meipsum toto corde subiicio.

Da bi se sa sigurnošću ustanovilo tko je autor ovog krnjeg rukopisa, trebat će zacijelo još proučavanja. No, nakon prilično detaljnog pregleda usudujem se povezati ovaj rukopis s fra Jeronimom Filipovićem. Sudeći prema opsežnosti teksta priručnik pripada generalnom, a ne provincijskom učilištu. Autor je, čini se, u primjerima nastojao biti što razumljiviji i bliži studentima pa su i njegovi primjeri birani prema toj nakani. Pri kraju jedanaeste rasprave (*Disputatio XI, questio 3*), govoreći o pitanju može li jedno tijelo u isto vrijeme biti adekvatno na više mjesta, pisac uzima kao primjer Rim i Firenzu. Istina je da taj primjer može neki profesor sasvim dobro u izlaganju uporabiti i izvan Rima i Firenze, no on kao da u izlaganju u tim mjestima stoji prirodnije. Budući da je Filipović predavao filozofiju na generalnom učilištu u Ognj Santi u Firenzi, moguće je da je upravo to tekst kojim se služio. Sličnu usporedbu Sinja i Splita Filipović upotrebljava u rukopisu *Cursus philosophicus*, koji u ovom članku opisujem u nastavku pod br. 2, a za koji sam nedvojbeno dokazao da pripada Filipoviću.¹⁵⁴

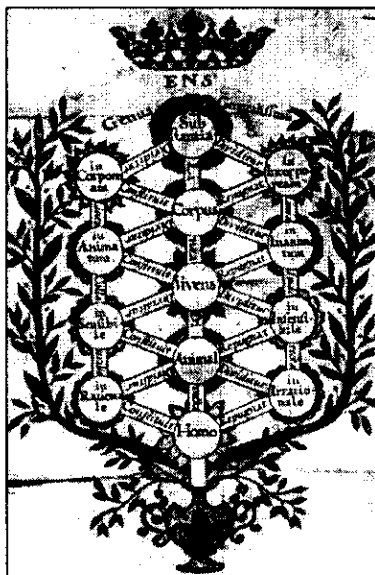
2. [Jeronim Filipović], *Cursus philosophicus iuxta mentem subtilissimi ac venerabili doctoris Ioannis Duns Scoti omnium theologorum principis*

Rukopis veličine 195 × 145 mm, bez signature.¹⁵⁵ Kodikološki sam ga već opisao u raspravi o skotističkim rukopisima provincije Presvetog Otkupitelja, no kako je taj rad hrvatskim čitateljima teže pristupačan, čini mi se korisnim, zbog cjelovitosti prikaza, i ovdje ga ukratko opisati. Rukopis je uvezan u pregamenu. Nedostaje mu *explicit*. Tekst *Disputationes* nije napisan do kraja. Prestaje s *Questio VII* na riječima: *Conclusio. Dantur relationes extrinsecus advenientes*. Sadrži nekoliko crteža među kojima se ističe Porfirijevo stablo.¹⁵⁶ Svešćići su označeni slovima A-F i A-X. Nema folijacije. Velik dio listova ostao je neispisan. Na kraju svešćića signiranog slovom F označena je godina 1742. kad je završeno pisanje tog dijela teksta. Na naslovnici je kasnije označena pripadnost rukopisa: *Del P. F. Girolamo Bareza*.

¹⁵⁴ Intuitivus [i. e. terminus] est cognitio rei in se praesentis, ut cognitio quam nunc de vobis habeo. Abstractivus est cognitio, quam nunc habemus Spalati. J. Filipović, *Sumulae*, cap. II.

¹⁵⁵ U popisu P. Bezine rk. 6.

¹⁵⁶ U podnožju stabla prepisivač je na lijevoj strani vjerojatno unio svoje ime *Hieronymus* kao što je 1747. Perić na desnoj strani unio svoje ime *Antonius*, dok dva-tri rukopisa sačuvana u Makarskoj upotrebljavaju ista imena *Petrus* i *Paulus*. Usp. V. Kapitanović, *Rukopisna i knjižna baština Franjevačke visoke bogoslovlje u Makarskoj* (Spomenička baština Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, knj. 1), Makarska, 1993, 63–66 i 78.

Rukopis sadrži: *Summulae i Disputationes in universam Aristotelis logicam*, kojima prethodi predgovor i zajednički uvod u Filozofiju.

Incipit: [Titulus:] Ad religiosos philosophiae candidatos exhortatio. [Textus:] Non miremini fratres charissimi, ut plerique mirati sint, me iam sat aetate provecutum, per duo lustra et amplius a scholasticis exertitiis avulsum, in sacris concionibus occupatum et in maioribus Religionis officiis applicatum vos philosophiam, quam ante viginti duos annos docui docendos assumere.

2.1 *Summulae sive Logica parva*

Incipit: [Titulus:] Proemium. [Textus:] Tractatum istum quem aggredimur varii auctores titulis inscripserunt. Summulas quidam eum vocitant. Dialecticas institutiones alii. Logicae

compendium aliqui, vel apparatus ad logicam, aut logicam parvam sive elementa philosophiae appellant [...]

Explicit: [...] ac de falaciis hac de omnibus, quae in summulis tractari solent, sufficiant, quae si cuncta tirones exacti perciperent, facilis eis gradus ad magnam logicam quaestionibus contextam praeberetur.

2.2 *Disputationes in universam Aristotelis logicam iuxta mentem venerabilis, ac subtilis doctoris Ioannis Duns Scoti omnium theologorum principis*

Incipit: Proemium. Postquam in logica parva sive in Summulis instrumenta logica tamquam arma ad pugnandum necessaria et regulas syllogisticas tamquam artem pugnandi vobis dedi, vosque erudi [...]]

Explicit: [deest.]

Kad sam pred desetak godina pokušao izvršiti kakvu-takvu klasifikaciju sedamdesetak skotističnih filozofskih rukopisa, zapazio sam ogromnu sličnost tog rukopisa s još nekoliko drugih rukopisa.¹⁵⁷ Zapravo *Summulae* odgovaraju rukopisu IIa 13.1 u franjevačkoj knjižnici u Makarskoj, dok su *Disputationes* više ili manje doživjele promjenu u osam drugih rukopisa.

¹⁵⁷ V. Kapitanović, »Testi scotisti d'insegnamento filosofico-teologico nella Provincia del Santissimo Redentore in Croazia nei secoli XVII e XVIII«, *Antonianum*, 67 (1992), 251.

Godinu dana poslije objavljivanja navedenog rada Bezina, ne ulazeći u analizu rukopisa, navodi jednostavno u Splitu »RK 6 *Cursus philosophicus*, 12 knjiga, upravitelja samostana Josipa Bareze«, vjerojatno misleći na isti rukopis.¹⁵⁸

Pri pozornijem promatranju postaje jasno da je vlasnik rukopisa samo njegov prepisivač, a nipošto autor, pa ni plagijator, kao što sam nekoć pomislio na temelju pregledanog teksta. Uostalom, Bareza je na naslovnici označio samo materijalno vlasništvo, a nipošto autorstvo. Promatramo li rukopis pozornije, možemo poprilično lako otkriti pravog autora rukopisa. Rukopis seže u godinu 1742, kako se vidi po datumu pisanja na kraju sveščića F, što sam svojedobno vjerojatno previdio, jer datum tada nisam unio u kodikološki opis. Polazeći od tog datuma logički se nameće pitanje gdje je Bareza 1742. studirao filozofiju i tko mu je bio profesor. Crnica, koji donosi najiscrpnije podatke o Barezi, tvrdi istinito da je filozofiju i teologiju studirao u Sinju, ali navodi pogrešno da mu je učitelj filozofije bio fra Petar Filipović.

Provjerom arhivskih vrela može se utvrditi da je Bareza zaista 1742. bio student filozofije u Sinju, ali u istom rasporedu osoblja sinjskog samostana naveden je Hyeronimus a Rama [tj. Jeronim Filipović] kao lektor filozofije.¹⁵⁹

Saznavši to jasnije možemo razumjeti profesora koji se predstavlja studentima u uvodnom predavanju riječima:

»Ne čudite se premila braćo, kao što su se mnogi čudili, da nakon dvadeset i dvije godine, već u poodmakloj dobi, preuzimam poučavati vas filozofiju, nakon što sam već dva lustra [jedno desetljeće] i više, otrgnut od školskih vježaba, zauzet svetim propovijedanjem i uposlen u višim redovničkim službama.

Premda dosadašnji Filipovićeви životopisci nisu ustanovili kad je točno počeo predavati filozofiju u Peruggi, čini se da je to bilo između 1717–1720, a to u potpunosti odgovara predgovoru u kojem autor za se kaže da je filozofiju poučavao pred 22 godine. Bogoslovje je Filipović prestao predavati na generalnom učilištu u Šibeniku 1732, a to su točno dva lustra (razdoblje 5+5 godina) do 1742. kad je rukopis pisan. Autor je već podmakao u dobi, rođen oko 1688. Imao je dakle oko 54 godine, što je za njegove mlade studente zaista već značilo biti poodmakao u godinama. Bio je zauzet propovijedanjem, a kasnije i objavio tri knjige svojih propovijedi. Kao generalni lektor u Firenzi, Šibeniku i Budimu, generalni pohoditelj u provinciji Bosni Srebrenoj

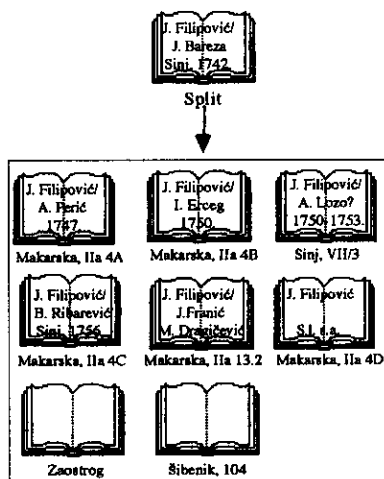
¹⁵⁸ Bezina, *Rukopisna baština*, 180. Činjenica je međutim da rukopis koji ovdje obrađujemo nije podijeljen na knjige, a i Barezino je ime navedeno pogrešno.

¹⁵⁹ S 9 [Karapandžić], f. 1r-v. Jeronim Filipović je ponovno biran za lektora filozofije na međukapitularnom kongresu u Karinu 24. lipnja 1743. S 9 [Karapandžić], f. 52v. Usp. također K. Jurišić, »O. fra Jeronim Filipović«, *Sinjska spomenica 1715–1965*, Sinj, 1965, 258–259.

i Bugarskoj te prvi provincijal Provincije sv. Kaja, odnosno Presvetog Otkupitelja, bio je u višim redovničkim službama. Nema sumnje dakle da predgovor u potpunosti odgovara Filipovićevu životopisu, i da je priručnik njegovo djelo. Rukopis je vjerojatno pisan prema diktiranju. Na taj zaključak navodi čitav niz jezičnih pogrešaka od kojih se neke čine da su slušne naravi, kao izostavljanje slova *h*, koje je Filipović po talijanskom uzoru u govoru vjerojatno izostavljao.

Otkrivši tako autora teksta postaje jasnije otkuda utjecaj tog autora na ostale filozofske rukopise na koje sam već upozorio u ranijim radovima. Ipak, ovo otkriće mijenja donekle raniju sliku o Filipoviću kao filozofskom piscu i nameće upitnost o autorstvu »Filipovićeve knjižice« iz koje je prepisivao Ivan Ardubensis [Knežević?], odnosno otvara pretpostavku da je Filipović prerađivao logiku, jednom za generalno učilište, a drugi put za provincijalno.¹⁶⁰

Izostavivši, dakle, već rečeno, pokušat ću, na temelju pisanih vrela, nadodati samo neka pojašnjenja o prijepisima i prerađama. Da bi čitatelj ipak mogao steći potpuniju sliku, donosim grafički prikaz rukopisa na koje je Filipović utjecao ovim posljednjim djelom, s navodom imena prepisivača, odnosno vlasnika, kad su poznati.

Filipovićeve su *Disputationes* skoro doslovno donesene u rukopisu lat. 4^A u makarskoj franjevačkoj knjižnici, kojim se služio Ante Perić. Prema Crničnim istraživanjima Perić je stupio u franjevački novicijat 19. travnja 1744. Kako nije našao o njemu podatke, Crnica, bez navođenja vrela, drži da je Perić više škole završio u Italiji, što je vjerojatno točno. Rukopis, međutim, na kojem je Perić zapisao uz godinu 1747. da služi za njegovu uporabu, a tako je sličan Filipovićevu djelu, ukoliko se ne pronađu protivni dokazi, mogao bi biti pokazatelj da je Perić studirao, barem djelomično, filozofiju u domovini. Slično se može reći i za fra Ivana Ercega, čiji se rukopis filozofije iz 1750. nalazi u Makarskoj (IIa, 4^B), a poznato je da je 1755. pošao na studij u

¹⁶⁰ Usp. V. Kapitanović, »Visovački školski priručnici XVI–XVII. stoljeća«, *Visovački zbornik*, Visovac, 1997, 311–312. Pozornija usporedba između visovačkog rukopisa br. 19 i splitskog rukopisa možda bi omogućila preciznije zaključke o autorstvu.

Ferraru.¹⁶¹ Nekoć sam držao, sudeći po potpisu fra Ante Loze ili Lozinovića, kako se sam potpisao, da je rukopis *Disputationes* iz 1750–1753, koji se čuva u Sinju (VII/3), mogao on ispisati. Pokušavajući provjeriti tu pretpostavku došao sam, međutim, do ponešto drukčijeg zaključka. Osim navedenog potpisa na spomenutom rukopisu poznat je jedino datum Lozinovićeve smrti (16. VIII. 1774), a i taj se navodi nejednako.¹⁶² Kako je Lozinović prema zapisu svoga provincijalnog ministra, što možemo smatrati službenim zapisom, umro u dobi od 40 godina, znači da je 1750. kad je pisan najstariji dio rukopisa imao svega 16 godina, pa se čini teško prihvatljivim da je u tako mlađoj dobi studirao filozofiju. Drugi potpisnik, Jeronim Ravlić, ne može biti prepisivač djela jer je 1750. imao svega oko 12 godina.¹⁶³ Ravlić je vjerojatno baštinió rukopis jer ga je s Lozom vezala blizina rodnoga mjesta. A kad je Ravlić umro u Sinju, rukopis je završio u knjižnici.

Filipovićevo djelo odlikuju jasnoća i kratkoća i zbog toga je ono bilo prepisivano i prerađivano. Kratkoća međutim nije bila nauštrb filozofskih spoznaja. Očito je Filipović na provincijskom učilištu, kakvo je bilo u Sinju, predavao sažetije filozofiju nego što ju je predavao ranije kao generalni lektor. Skraćivanje se međutim odnosilo uglavnom na skolastički način prigovora i odgovora na prigovore te na znanstveni aparat navoda filozofa kojima se autor služio. Tako se njegovo djelo doima jednostavno, pisano dosta živahnim stilom i bez skolastičkog mudrovanja.

Kako su filozofski priručnici toga doba sadržajno slični kao jaje jajetu, suvišno se čini izlagati sadržaj djela. Čini mi se korisnijim upozoriti na neke značajke koje bi mogle skrenuti put prema iscrpnijim povijesnofilozofskim istraživanjima.

Ne ulazeći u analizu teksta nisam ipak mogao odoljeti ne potražiti odgovor na neka pitanja koja su mi se sama od sebe nametala. Jedno od takvih je pitanje koliko je Filipović, omiljeni učitelj u Provinciji, djelovao na tiskani priručnik svoga redovničkog subrata i nešto mlađeg kolegu, popularnog pjesnika i autora Logike fra Andriju Kačića Miošića.

Za usporedbu su poslužile Filipovićeve *Summule* i Kačićeva *Elementa peripatethica*, Venetiis, 1752. Na prvi pogled stječe se dojam da su oba pisca

¹⁶¹ Soldo, *Djelovanje*, 257.

¹⁶² U službenim spisima provincijalnog ministra fra Karla Maroevića, u rubrici *Religiosi vita functi*, zabilježeno je: Die 16. augusti 1774. P. Antonius Lozinović aetat(e) ann(or)um 40, religionis 20, omnibus sacramentis munitus Macarschae solvit humanitatis debitum. (S 17 f. 95v. [Maroević, p. 47]. Bačić, *Nekrolog*, 205. vjerojatno prema nekom nekrologiju piše: Lozo fra Ante iz Slivna. Umro je u Makarskoj na 17. VIII. god. 1778. od god. 38.)

¹⁶³ U spisima Paškala Sekule S 28, f. 64v [p 128] u rubrici *Fratres vita functi* zabilježeno je: »Die 13. Aprilis 1796, Signii P. Hieronymus Raulich a Cozizza, omnibus sacramentis munitus, vitam finivit anno aetatis suae 58.«

mogla imati uzor u nekom opsežnijem filozofskom djelu toga doba. Pri definiranju pojmova oba se autora služe Aristotelovim definicijama, koje Kačić navodi, a Filipović, budući da se radi o kraćem školskom priručniku, ispušta označiti mjesto odakle ih je uzeo. Ono što posebno navodi na pomisao o nekom zajedničkom uzorku osim definicija preuzetih od Aristotela isti su ili slični primjeri, premda u ponešto drukčijoj uporabi:

Filipović, *Summulae*

Terminus vocalis dividitur in significativum et non significativum. [...] Non significativus est qui nihil significat, ut *blictri*. (Pars I, cap III)

[...] Ubi advertendum est, quod partes termini complexi debent habere inter se aliquam connexionem, sive grammaticalem, ut *homo* albus, sive per conjunctionem, ut Petrus et Joannes; unde haec nomina, Petrus, *Lapis*, *Leo*, non sunt terminus completus [...] (Pars I, cap. III)

[...] Petrus amat [...] Petrus est amans. Pars II cap. III.

Necesse est Petrum currere Pars II, cap. VII.

[...] omnes equi sunt inibiles: sed omnes sancti sunt aequi: ergo omnes sancti sunt inibiles. Vel natione brevitatit et longitudinis sylabarum ut omnis populus est arbor; sed gens Dalmata est populus: ergo gens Dalmata est arbor. pars II. cap. XXI

Kačić, *Elementa*

[...] cognitio huius vocis *Blitri* est terminus ultimus; sed *blitri* nullum significatum habet [...] p. 10

[...] vel ex hominum arbitrio, ut *Homo*, *Leo*, *Lapis* etc. qui termini significant ad nutum imponentium [...] p. 11.

Petrus currit [...] Petrus est currens [...] p. 237

Petrum currere es necesse p. 284.

[...] Omnis populus est arbor; sed gens est populus: ergo gens est arbor. [...]

Omnes equi sunt hinnibiles: sed sancti sunt aequi: ergo sancti sunt hinnibiles. p. 476.

Takvih bi se primjera moglo nanizati mnoštvo, što bi bilo suvišno jer je i to već dovoljno da se može zaključiti na isti uzorak kod ta dva istaknuta pisca.

3. *Tractatus Mycro Logicus*

Nešto mlađi rukopisi u knjižnici su prispjeli iz ostavštine fra Ante Orlandića. Radi se zapravo o dva rukopisa logike (sign. 2 i 3), od kojih je drugi

jedva ponešto prerađen. Na jedan od tih rukopisa pod naslovom *Philosophia* upozorio je još 1939. fra Ante Crnica. Oba rukopisa kao i Filipovićev sadrže *Summulae*, odnosno, kako ih autor drugim riječima naziva *Tractatus micrologicus*, i *Disputationes*. Ni jedan ni drugi rukopis nemaju naslova koji bi označavao cjelokupni sadržaj, već je naslov prvog dijela *Tractatus micrologicus* uzet kao *pars pro toto*.

Da bi se čitatelji lakše mogli upoznati s djelom, donosim kratki kodikološki opis obaju rukopisa.

Rukopis označen u knjižnici sign. 2, veličine 230 × 180 mm, ima oštećen polukožni uvez. Potpuni naslov na naslovnoj stranici glasi: *In Nomine Domini / Incipit Tractatus Mycro Logicus juxta mentem subtilium omnium / subtilissimi Marianaе innocentiae et defensoris / accerimi Ioannis Duns Scoti. Sub / faustissimo gubernio admodum reverendi patris / Iosephi Jankovich ministri provincialis, et / diffinitoris generalis Ordinis. In palestra S. Mariae Angelorum Aradini / Anno reparate salutis / 1757 die 15 Julii*. Sveščići na kojima je ispisano djelo *In universam Aristotelis logicam disputationes* označeni su u desnom gornjem kutu riječima i arapskim znakovima (*ternio l-10 Logices*). Na prvom zaštitnom listu precrtan je natpis: *Ad usum fratris Theophili Sarger (?) Essekini [Ostijek] 785*. Na naslovnici je kasnija bilješka pisana drugom rukom: *Ex libris P. Antonii Orlandich*. Nekoliko listova je neispisanih. Na hrptu Božtkovićev natpis: *Tractatus mycro logicus*.

Rukopis označen sign. 3, veličine 205 × 135 mm [6+] 1–446 [+28] str. uvezan je u pergamenu. Rukopis je ostraničio sam prepisivač. Na početku rukopisa su dva lista i na kraju čitava dva sveščića neispisana. Na prvom listu ispred naslovnice je natpis: »R. P. Antonii Orlandich, Philosophia«. Na naslovnici koja počinje slično kao i prethodni rukopis naslov pisan kapitalom: *In Dei nomine / Amen / Incipit tractatus mycro logicus iuxta / subtilium omnium subtilissimi Marianaе innocentiae defensoris accerimi Ioannis Duns / Scoti. Compilatus a v(enerabili) p(atre) An(tonio) Orlandich, O(rdinis) M(inorum) / r(egularis) o(bservantiae) Pro(vinciae) Bulgariae Immacolatae con(ceptionis) alumno, anno 1757*. Na hrptu Božtkovićev natpis: *Orlandich P. Antonius, Philosophia*.

Rukopis je uglavnom doslovni prijepis prethodnoga s većim promjenama samo u prvom dijelu. Prvi dio teksta koji slijedi poslije naslova *Tractatus mycro logicus* u prvom rukopisu zapravo su *Summulae sive logica parva* što je zapravo označeno grčkom izvedenicom *Tractatus micro logicus*. Drugom je rukopisu poslije glavnog naslova *Tractatus mycro logicus* dodan predgovor.

Incipit: Ad sapientiae amatores exhortatio. – En agredimur fratres carississimi ita divino disponente numine [...] kojeg nema u prvom rukopisu.

3.1. *Summulae sive logica parva*

U rukopisu označenom u knjižnici signaturom br. 2 gornjeg naslova nema jer ga zamjenjuje glavni naslov *Tractatus micro logicus*. S obzirom na tekst rukopisi se razlikuju najviše u početku, dok im se kasniji tekst velikim dijelom podudara.

Incipit:

[*Rukopis 2:*] Magni esse cupitis amantissimi fratres, a minimis incipite. Si contentitis in iucundos ac amaenos philosophiae ingredi hortos profundosque sapientiae penetrare abyssos [...].

[*Rukopis 3:*] Incipiunt Summulae sive Logica parva. – Proemium. – Tractatum istum quem aggredimur [...] aut logicam parvam sive elementa philosophiae appellant (cf. n. 27.1).

Explicit: (u oba rukopisa)

Saepe nega, concede raro, distingue frequenter. Saepe nega, distingue parum, concedito numquam. Et haec micrologicis elementis actenus tradita sufficiant et cedant in Sanctissimae Trinitatis, B.V.M. Angelorum, Sancti Patris nostri Francisci ac Sanctae Catarinae virginis et martyris gloriam et honorem.¹⁶⁴

3.2. *In universam Aristotelis Logicam Disputationes* ad mentem doctoris subtilis Ioannis Duns Scoti totius Seraphicae Religionis magistri ac omnium theologorum principis.

Incipit: (u oba rukopisa)

[*Titulus:*] Praefatio. [*Textus:*] Ex summulis ad summa, ad artem artium et scientiam scientiarum, sive logicam qua incipientibus spinosa videtur et dura ut propterea multi ab ea retrocedentes illam usurpant.

Explicit: (u oba rukopisa)

Et haec in logicam dicta sint satis, cedantque in tri unius Dei, Deique, Hominisque Matris honorem et gloriam. – Amen – Finis Logicae die 23 Ianuarii anno 1754 sub lectoratu M.V.P. Benedicti Zebich et guardianatu Reverendi Patris Medardi Psorer, Aradini, sub protectione Sanctae Mariae Angelorum de Portiuncula, cui sit laus et gloria in aeternum. Amen. Deo gratias. Fiat.

Uspoređujući rukopise lako je zapaziti njihovu međusobnu ovisnost, pa sam već ranije ustvrdio da su *Disputationes* djelo Benedikta Zebića. Zebić je bio lektor na filozofskom učilištu u Aradu, u današnjoj Rumunjskoj (1752–1755). Tu je 20. V. 1753. predsjedao javnoj raspravi koja je objavljena pod naslovom *Theses ex proemio Logices... iuxta mentem Ioannis Duns Scoti* (Bu-

¹⁶⁴ Rkp. 3 nadodaje: Amen.

dae, 1753). Usporedba teza sa spomenutim rukopisom bez sumnje može unijeti više svjetla u filozofsko školstvo toga vremena. Poznato je da je Zebić prešao iz Arada u Budim, gdje je bio 1756, a i Orlandić je 30. svibnja 1756. iz provincije Presvetog Otkupitelja, gdje je bio student na generalnom učilištu u Šibeniku, poslan u Budim na daljnje školovanje,¹⁶⁵ pa je najvjerojatnije tu došao do Zebićevih predavanja.

4. Ivan Budimir (?), *Philosophia*

Rukopis (sign. 4), veličine 195 x 145 mm, nepaginiran, uvezan je u kartonske korice. Na hrptu Božtkovićev natpis: *Fr. Joannes Soddich, Summullae 1787*. Na prvom zaštitnom listu bilješka prepisivača: *Libellus primus / Summularum inchoatus. / Initium accepi ego Frat. Joannes Soddich. / Die 2. Novembris 1787*. Uz naslov *Exercitatio 2da De Adami scientia* označen datum 8. rujna 1783.

Incipit: Praefatio. Cum a majoribus huiusce nostrae provinciae vobis tradendae Philosophiae mihi opus demandatum sit difficile dictum es quanta sim in angustia, constitutus dum vestrum aspiciam in adiscendo desiderium, atque ingenii mei agnosco imbecilitatem nihilominus quod meum est nullo parcam labori ut omnia recto methodo procedant.

4.0. *In totam philosophiam preambulum* § 1–6

4.0.1. *[Logica minor]* § 7–281

Incipit: [Titulus:] De Logicae natura, objecto, fine, eiusque partibus. / [Textus:] 7. Logica a verbo Graeco logos derivata sermonem significat.

Explicit: Claudite rivulum iuvenes, sat prata biberunt. / Finis.

4.0.1.1. *Appendix generalis / De arte critica*, § 282ss

Incipit: Philosophi recentiores in eo vetustioribus [...].

Explicit: Monitum. haec sunt iuvenes optimi, quae ad mentem vestram recta in suis operationibus dirigendam, post habitis aliis aut minus utilibus, aut minus prolixis aut iterum alias pertractandis vobis ex[h]ibere sum arbitratus. Ulterius nihil. Ea propter claudite jam rivos pueri, sat prata biberunt.

4.1. *Prima in Philosophiae partem hoc in Logicam exercitationes*

4.1.1. *[Exercitatio 1. De philosophandi libertate et scientiae existentia]*, 1–137.

Incipit: Summam nostris Logicalibus institutionibus attulimus manum (?), utrum vero eas prout logicum decet pertractaverimus, aequi iudicent accuratius aestimatores, quorum prudenti humanoque iudicio libenter subscribo.

¹⁶⁵ S 12, f. 87r [Despot, p. 173].

Explicit: His omnibus rite ut par est expositis nedum inconcussum, verum et luculenter explicatum remanet, quod ab initio statuimus, quod nimirum sensus intimus circa existentiam affectionum quos intime experimur metaphisicam pariat certitudinem. Finis questionis.

4.1.2. Exercitatio 2. *De Adami scientia*

Incipit: Demonstrata scientiae existentia; rectam (!) methodus expostulat ut protoparentem [...]

Explicit: [...] merito igitur universi concedimus a primo usque ad ultimum Adamum habuisse a deo per infusionem scientiam habitualement rerum naturalium. / Finis Questionis / de facultate iudicandi sequitur:

4.2. *Philosophiae pars II seu metaphisica*

Incipit: [Titulus] In universam Metaphisicam prolegomena / De metaphisicae nomine, natura et divisione. [Textus] 1 Metaphisicae nomen antiquis philosophis plane incognitum ab Aristotelis interpretibus primo usurpatum fuisse traditur.

4.2.1 *Metaphisicae pars prima seu Ontologia, n. 5–159*

Incipit: Onthologia, si nominis notio spectatur, est scientia [...]

Explicit: [...] vos metipsi progressu temporis lectione, studio ac diuturna meditatione facile vobis comparare poteritis: unde huic primae metaphisicae parti dicatae / finis onthologiae

4.2.2 *Metaphisicae pars secunda seu Theologia naturalis, 1–35*

Incipit: De nomine ac divisione Theologiae. [Textus:] Theologia grecum vocabulum est ex *Theos* et *logos* coalescens [...]

Explicit [deest].

Već je Crnica upozorio na to da Šodić nije autor toga djela, »nego su to predavanja koja je on prepisivao«, a njegovo mišljenje doslovno prenosi i Bezina.¹⁶⁶ Da bi se otkrilo autorstvo rukopisa, potrebno je krenuti od rukopisa i njegova prepisivača. Rukopis jasno odaje da se radi o tekstu pripremljenom za studente. Prepisivač teksta Šodić poslije završenog novicijata 22. listopada 1787. premješten je u Splitski samostan.¹⁶⁷ U popisu redovnika, koji su provincijali prema odluci magistrata nad samostanima morali dostavljati mletačkim vlastima, naveden je 23. ožujka 1788. kao klerik u Splitu,¹⁶⁸ a u popisu 4. svibnja 1789. kao đakon, student filozofije.¹⁶⁹ Naziv klerik

¹⁶⁶ Crnica, *Naša Gospa*, 394, b. 344; Bezina, *Rukopisna baština*, 179.

¹⁶⁷ S 23, f. 86v [Loze, p. 172].

¹⁶⁸ S 23, f. 106v [Loze, p. 212].

¹⁶⁹ S 24, f. 24v [Bilušić, p. 48]

zapravo je u izvještaju bio uvjetovan obrascem koji je odgovarao državnim propisima. A Šodić je tada najvjerojatnije već studirao filozofiju. Datum označen na rukopisu 2. studenoga 1787. vjerojatno se ne odnosi na početak studija jer se taj dan slavio Spomendan svih mrtvih. Taj dan je Šodić najvjerojatnije započeo prepisivati priručnik svoga profesora. Kao što je već spomenuto, *lector artium* bio je fra Ivan Budimir.¹⁷⁰ Pisanje je potrajalo dugo jer je uz traktat o Adamovu znanju (*De Adami scientia*) zabilježeno da je pisan u lipnju 1788. Dosta jezičnih grešaka u tekstu, naročito slušne naravi, kao nedostatak slova *h* u riječima u kojima je, po talijanskom izgovoru, bilo ispuštano, navodi na pomisao da je tekst pisan ipak prema diktiranju.

Iako će za atribuciju teksta trebati daljnje proučavanje, sva je vjerojatnost da mu je autor mladi lektor filozofije Ivan Budimir. U svakom slučaju, rukopis je važan pokazatelj razine predavanja na provincijskom trogodišnjem filozofskom učilištu u Splitu na Dobromu.

5. [*Logica artificialis et speculativa*], XVIII. stoljeće

Rukopis sa signaturom br. 7, uvezan je u kartonske korice. Na hrptu naljepnica s naslovom *Logica parva et speculativa*, koji je sudeći prema rukopisu pisao fra Jure Božićković, koji je svojevremeno proučavao filozofske rukopise po samostanima. Na prvom zaštitnom listu zapis: *Prette Jurin principio venir a scola ai 25. novembre 1771.*

Incipit: [Titulus] In Dei nomine Proemium ad universam Philosophiam. [Textus:] Quoniam annuente studiorum nostrorum moderatore, quam Deus incolumem, diuque servet, mihi tributum est, ut inter vos, solertissimi magneque spei iuvenes, philosophicam facultatem sedeam explanaturus [...]

Explicit: Haec autem sufficient propter temporis angustias, quoniam ut ad utiliora des[c]endamus, nobis opus esse comperimus.

Rukopis je pisan vrlo čitko. Sadržava predavanja nepoznatog franjevca što je vidljivo iz završetka predgovora u kojem se predavač stavlja pod zaštitu Djevice, »Svetog Franje i svih svetih našega Franjevačkog reda«. A sudeći po tom završetku vjerojatno su i studenti bili franjevci.

* * *

Premda nepotpun, ovaj osvrt na splitsko filozofsko učilište, knjižnicu i rukopise pruža dovoljan uvid u studij filozofije na provincijskim učilištima u drugoj polovici XVIII. i početkom XIX. stoljeća. Daljnjim proučavanjem

¹⁷⁰ S 25, f. 24r [Bilušić, p 47].

slika će se sigurno upotpuniti. No već sadašnje spoznaje daju nam pravo zaključiti da se na takvim malim učilištima, već prema sposobnosti studenata, kroz tri godine školovanja mogla steći solidna filozofska naobrazba. Premda studenti, po svemu sudeći, nisu čitali izvorne tekstove filozofa, što je školovanju zacijelo bio najveći nedostatak, priručnici koji su sačuvani u knjižnici pokazuju nastojanje lektora da studentima pruže svestrano filozofsko obrazovanje. To potvrđuje već sam pogled na porijeklo autora filozofskih priručnika iz različitih zapadnoeuropskih zemalja. Kolanje ideja iz različitih zemalja, već poznato u proučavanju drugih učilišta, pokazuje se i u splitskom, i to ne samo u tiskanim priručnicima već i u sačuvanim rukopisima splitske knjižnice. A vrijedno je spomenuti kao potvrdu da su se studenti tim djelima stvarno služili, činjenicu što Karlo Marijan Vučković u svojim tiskom objavljenim tezama koje je branio na generalnom učilištu u Šibeniku, uz ostala djela navodi i Sigismundusa Storchenaua i Etiennea Bonnota de Condillac čija se djela također čuvaju i u splitskoj knjižnici.

Iznenaduje, međutim, prisutnost lektora iz drugih provincija na splitskom učilištu. To je naime bila obična pojava samo na generalnim učilištima gdje su profesori iz različitih provincija birani natječajem koji je sazivao general, a imenovanje slijedilo na generalnim kapitulima Franjevačkog reda. Čini se da je takvoj pojavi bio razlog nedostatak lektora, tim više što se lektori koji su postigli određene povlastice nisu više željeli baviti poučavanjem. Tako se na učilištu u početku pojavljuju Dubrovčani, a kasnije samo po imenu poznati Trogiranin i kroz punih devet godina Bosanac Ostojić.

Neki su lektori filozofiju predavali i u splitskom biskupijskom sjemeništu, no njihov rad na tom učilištu jedva je poznat. Neki su od njih postali lektori na generalnim učilištima, kao Ivan Budimir u Veroni, Alojzije Skakoč je svoje napredovanje započeo kao lektor filozofije na generalnom učilištu Reda u Rimu da bi potom došao na splitsko učilište i nastavio na generalnom učilištu u Šibeniku, a nakon toga je biran i za biskupa. Od ostalih je još jedino Mate Šupuk prešao na generalno učilište, u Šibeniku. Jedinu zasad poznatu predstojnika učilišta bio je Josip Glunčević, kojega francuski maršal Marmont, opisujući jednu njegovu propovijed, stavlja ispred slavnog Bossueta.

Od malobrojnih splitskih studenata filozofije čija su imena navedena u službenim spisima vrijedno je istaknuti kasnijeg generalnog lektora Andriju Ercega, Nikolu Vucića, već spomenutog Alojzija Skakoča, Ivana Miloševića, »najopasnijeg« pobunjenika protiv Francuza, kako ga je obilježila francuska tajna služba, i Šimuna Rebića, poznatog također iz vremena protufrancuskih pobuna u Dalmaciji, a i iz Araličina romana *Graditelj svratišta*.

Nitko od profesora i studenata splitskog učilišta nije ostavio tiskanih filozofskih djela. No treba imati na umu da objavljivanje u to vrijeme i nije bilo samo pitanje intelektualne sposobnosti već i pronalaska nakladnika kojem će

se tiskanje isplatiti. A za tiskanje je trebalo poći u Veneciju. Ukoliko su se bilo profesori bilo bivši studenti bavili objavljivanjem, onda su to bile liturgijske knjige, pastoralne poslanice ili molitvenici. Nekadašnji splitski lektor Frano Buljan zaslužan je za novo izdanje Kneževićeva *Evangelistara*. Skakoč je objavio jednu svoju pastoralnu poslanicu, a bivši student Nikola Vucić *Put križa*.

Sve u svemu, usprkos pojedinim kriznim vremenima, splitsko je filozofsko učilište, može se slobodno reći, ispunilo zadaću koja mu je bila namijenjena, pružiti doličnu filozofsku naobrazbu svojim studentima.

FILOZOFSKO UČILIŠTE I RUKOPISI U FRANJEVAČKOM SAMOSTANU GOSPE OD ZDRAVLJA U SPLITU 1748.–1826.

Sažetak

Filozofsko učilište na Dobromu u Splitu, koje je s prekidima djelovalo 1748–1826. godine, spada u red trogodišnjih filozofskih učilišta kakvih je po samostanima na hrvatskom području bilo više u ono doba. Ubrajalo se u provincijska učilišta čija je prvenstvena uloga bila pripremanje studenata za studij teologije, kao preduvjet za svećeničko redenje.

Učilište je nastalo iz potrebe da se omogući studij studentima koji se zbog popunjenog broja nisu mogli upisati na druga učilišta. Studenti koji su na njemu završavali filozofski studij nastavljali su studij na teološkom učilištu i nakon još najmanje tri i pol godine teološkog studija mogli su nakon položenog javnog ispita postići naslov propovjednika.

Na temelju arhivskih spisa, knjižnog fonda, školskih priručnika i rukopisa autor pokušava rasvijetliti rad profesora i studenata na tom učilištu, otkriti autorstvo rukopisnih filozofijskih priručnika i utvrditi razinu studija.

Pokušavajući razriješiti autorstvo filozofskih rukopisa sačuvanih u knjižnici autor drži da jedan od njih, možda najstariji, pripada krugu poznatog franjevca Jeronima Filipovića. Potkrepljuje svoju raniju atribuciju dviju inačica slavonskom franjevcu Benediktu Zebiću. Posebno analizira rukopis *Cursus philosophicus* koji pripisuje Jeronimu Filipoviću te pokušava odgonetnuti njegov utjecaj na nešto mlađeg suvremenika pjesnika i filozofskog pisca fra Andriju Kačića Miošića. A jedan rukopis s velikom vjerojatnošću pripisuje Ivanu Budimiru.

Premda ni profesori ni studenti nisu ostavili filozofska djela vrijedna naročite pažnje, proučavanja pokazuju da je učilište, usprkos kriza i političkih neprilika, uspijevalo pratiti strujanja filozofske misli toga doba i ostvariti postavljeni cilj, tj. pružiti studentima dolično filozofsko obrazovanje.

THE PHILOSOPHICAL EDUCATIONAL INSTITUTION AND THE MANUSCRIPTS IN THE FRANCISCAN MONASTERY OF OUR LADY OF HEALING IN SPLIT, 1748–1826

Summary

The philosophical educational institution at Dobro, Split, intermittently active from 1748 to 1826, was one of the several provincial three-year philosophical educational institutions at Croatian monasteries at the time, primarily intended to prepare students for theology studies as a precondition for their ordainment.

The institution was created for students who could not enrol in other institutions due to filled quotas. The students who completed the philosophical studies continued to study at theological institutions, and after at least three-and-a-half further years of theological studies and a completed public examination they were bestowed the title of preacher.

On the basis of archives, library holdings, textbooks, and manuscripts, the author attempts to clarify the work of both the teachers and the students at the institution, to reveal the authors of philosophical textbook manuscripts and determine the quality of the studies.

Attempting to reveal the authors of philosophical manuscripts preserved at the library, the author of the paper believes one of them, possibly the oldest, belonged to the circle of the famous Franciscan monk Jeronim Filipović. He also confirms the attribution of two versions to the Slavonic Franciscan Benedikt Zebić. The author separately analyses the manuscript entitled *Cursus philosophicus*, naming Jeronim Filipović as the author, and tries to figure out its influence on the somewhat younger contemporary poet and philosophical author father Andrija Kačić Miošić. The author firmly believes that Ivan Budimir was the author of one of the manuscripts.

Although neither the teachers nor the students have written any truly valuable philosophical works, the research shows that the educational institution, despite crises and political turmoil, managed to follow the trends of the philosophical thought of the period and achieved its aim, providing a decent philosophical education.